

РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 44/2001 НА СЪВЕТА ОТ 22 ДЕКЕМВРИ 2000 ГОДИНА ОТНОСНО КОМПЕТЕНТНОСТТА, ПРИЗНАВАНЕТО И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СЪДЕБНИ РЕШЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКИ И ТЪРГОВСКИ ДЕЛА И ЧЛ. 623 ГПК*

Проф. д-р Валентина Попова

I.

Регламент № 44/2001 е първият и основополагащ регламент в европейския граждански процес. В него са възпроизведени текстовете на Брюкселската конвенция от 1968 г. относно подведомствеността и изпълнението на съдебните решения в областта на гражданското и търговското право. Този регламент е известен още и като Брюксел I. Достиженията на теорията и практиката по приложението на Брюкселската конвенция се използват и доразвиват и при действието на Регламент № 44/2001. С Регламент № 44/2001 тази конвенция се отмени в отношенията между държавите членки.¹

Някои различия между националните норми, които са приложими по отношение на компетентността и признаването на съдебни решения, затрудняват гладкото функциониране на вътрешния пазар. Затова от съществено значение са разпоредбите за уеднаквяване на правилата за конфликт на юрисдикции по граждански и търговски дела и за опростяване на формалностите с оглед бързо и опростено признаване и изпълнение на съдебни решения от държавите членки, които са обвързани по Регламент № 44/2001. Този Регламент като правен акт на Общността, който е със задължителна сила и се прилага пряко (чл. 288 ДФЕС (предишен чл. 249, ал. 2 ДЕО)) е приет, за да се постигне целта за свободно движение на съдебни

* Тази студия е част от монографията на доц. д-р Валентина Попова “Актуални проблеми на европейския граждански процес и част VII на ГПК”, изд. Сиела, С., 2011, и се публикува с любезното съгласие на издателство “Сиела” и на авторката.

¹ Регламент № 44/2001 се нарича още и Брюксел I. Той е приложен към всички държави членки на ЕС. След влизане в сила на Споразумението между Дания и ЕС от 19.10.2005 г. и Решение на Съвета от 27.04.2006 той е приложен и за Дания. До присъединяването на Дания към Регламента във вр. с чл. 355 ДФЕС (предишен чл. 299 ДЕО) между държави членки и Дания се прилагаше Брюкселската конвенция. Регламент № 44/2001 не накърнява нормите, които регулират компетентността и признаването на съдебни решения, които се съдържат в специални общностни актове (т. 24 от мотивите на Регламента). Спазването на международните задължения, по които са страни държавите членки, означава, че Регламент № 44/2001 не засяга договори във връзка със специални въпроси, по които са страни държавите членки (т. 25 от мотивите на Регламента). Брюкселската конвенция е заменена от новата Луганска конвенция от 2007 г., която се прилага между държавите членки и държавите от ЕАСТ (Швейцария, Исландия и Норвегия), както и за така наречените “неевропейски територии” по смисъла на чл. 355 ДФЕС (предишен чл. 299 ДЕО) (вж. по-подробно на линка [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41968A0927\(01\):BG:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41968A0927(01):BG:NOT)).

решения по граждански и търговски дела. Освен това, за да се осигури необходимата гъвкавост в основните правила на Регламента, в тях са отчетени специалните процедурни правила на някои държави членки.

Обхватът на Регламент № 44/2001 включва всички граждански и търговски дела, независимо от естеството на съда или на правораздавателния орган, с изключение на някои ясно определени дела, които са изрично посочени в Регламента. Той не обхваща данъчни, митнически или административни дела (чл. 1, ал. 1 Регламент № 44/2001). Този Регламент не се прилага по отношение на: а) гражданското състояние, правоспособността и дееспособността на физически лица, имуществени права, произтичащи от брачни правоотношения, завещания и наследяване; б) производства, свързани с обявяването на дружества или други юридически лица в несъстоятелност, конкордати и аналогични производства; в) социално осигуряване; г) арбитраж (чл. 1, ал. 2 Регламент № 44/2001).²

II.

Регламент № 44/2001 е основният Регламент, чиито норми пряко разпределят компетентността между съдилищата на държавите членки по граждански и търговски дела с международен елемент вътре в ЕС.

Общата, наричана още основна, компетентност е определена в чл. 2, ал. 1 от Регламент № 44/2001. Искове срещу лицата, които имат местоживеене в държава членка, независимо от тяхното гражданство, се предявяват пред съдилищата на тази държава членка. Лица, които не са граждани на държавата членка, в която имат местоживеене, се подчиняват на правилата за компетентност, които са приложими по отношение на гражданите на тази държава (чл. 2, ал. 2 Регламент № 44/2001). Срещу лица, които имат местоживеене в държава членка, могат да бъдат предявявани иски в съдилищата на друга държава членка само при съблюдаване на правилата, установени в раздели 2-7 на Регламент № 44/2001. По-специално правилата за национална компетентност, установени в приложение I, няма да се прилагат в техен ущърб (чл. 3 Регламент № 44/2001). В раздели 2-7 на Регламент № 44/2001 са създадени специални компетентности с различно правно значение (вж. т. III).

² Становище на Европейския икономически и социален комитет относно “Зелена книга за преразглеждане на Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела”, публикувано в Official Journal C 255, 22/09/2010 P. 0048 – 0053 препоръка за преразглеждането на Регламент (ЕО) № 44/2001 с частичното премахване на изключването на арбитража от областта на приложение на Регламента като: а) бъдат разрешени обезпечителните мерки за обезпечение на иск пред арбитраж; б) бъде възможно признаването на решения относно валидността на споразуменията за арбитраж и в) се улесни признаването и изпълнението на арбитражното решение. Подготвя се следваща стъпка в разширяването на доверието в правораздаването, която да включи и недържавното, арбитражното правораздаване.

Понятието местоживеене се определя в съответствие с чл. 59 и чл. 60 на Регламент № 44/2001. Използваният в двата Регламента термин местоживеене (в немския текст Wohnsitz, в английския – domicile) е общ за физически и юридически лица и по отношение на ЮЛ изглежда малко странен. Член 59 Регламент № 44/2001 е приложим за ФЛ, а чл. 60 Регламент № 44/2001 – за ЮЛ.

1. Съгл. чл. 59 Регламент № 44/2001, за да определи дали една страна има местоживеенето си в държавата членка, чиито съдилища са сезирани с делото, сезираният съд прилага вътрешното си право. Имат се предвид нормативните актове, които са създадени от съответния национален законодател на държавата членка. В това отношение обаче в българското вътрешно право има два нормативни акта – КМЧП и ГПК във вр. със ЗГР.

Съгл. чл. 105 ГПК, който определя общата местна подсъдност за вътрешните граждански дела, искът се предявява пред съда, в района на който е постоянният адрес или седалището на ответника. Понятието постоянен адрес е определено в ЗГР, който урежда условията и реда за гражданската регистрация на физическите лица в Република България. Всяко лице, подлежащо на гражданска регистрация по този закон, е задължено да заяви писмено своя постоянен и настоящ адрес.

Съгл. чл. 93 ЗГР постоянен адрес е адресът в населеното място, което лицето избира да бъде вписано в регистрите на населението. Постоянният адрес е винаги на територията на Република България. Всяко лице може да има само един постоянен адрес. Български граждани, живеещи предимно в чужбина, които не са вписани в регистрите на населението и не могат да посочат постоянен адрес в Република България, се вписват служебно в регистрите на населението на район “Средец” на град София.

Съгл. чл. 4, ал. 1, т. 1 КМЧП международната компетентност на българските съдилища е налице, когато ответникът има обичайно местопребиваване или седалище според устройствения си акт или местонахождение на действителното си управление в Република България. В чл. 48, ал. 7 КМЧП се съдържа легално определение на понятието “обичайно местопребиваване” на физическото лице. В цитираната разпоредба е постановено, че по смисъла на КМЧП под обичайно местопребиваване на физическо лице се разбира мястото, в което то се е установило преимуществено да живее, без това да е свързано с необходимост от регистрация или разрешение за пребиваване или установяване. За определянето на това място трябва да бъдат специално съобразени обстоятелства от личен или професионален характер, които произтичат от трайни връзки на лицето с това място или от намерението му да създаде такива връзки. За разлика от компетентността по вътрешните граждански дела, където акцентът е поставен върху постоянния адрес, който е свързан с вписване в съответните регистри на населението, в чл. 48, ал. 7 КМЧП законодателят е изхождал от фактическото обичайно местопребиваване, без това да е свързано с необходимостта от регистрация или разрешение. Това

понятие съответства на чл. 2 Регламент № 44/2001. Впрочем КМЧП се прие преди влизането ни в ЕС под егидата за синхронизиране на българското с европейското право.

Във вр. с чл. 3, ал. 1 Регламент № 44/2001 обаче в Приложение № I на Регламент № 44/2001 е установено кои норми от вътрешното право няма да се прилагат и за Република България в това приложение е посочена цялата разпоредба на чл. 4, ал. 1 КМЧП. Тя се състои от две точки. По мое мнение във всички случаи има основание за изключването на приложението на чл. 4, ал. 1, т. 2 КМЧП. Тя противоречи на Регламент № 44/2001, защото в нея е постановено, че международната компетентност на българските съдилища и други органи е налице, когато ищецът е български гражданин или е юридическо лице, регистрирано в Република България. Що се отнася до ал. 1, т. 1 на чл. 4 КМЧП, смятам, че тя не само не противоречи на Регламент № 44/2001, но определено съответства на чл. 2, ал. 1 Регламент № 44/2001, която, както посочих, регламентира общата компетентност, използвайки като критерий местоживеенето на ответника, без значение на неговото гражданство. Според мен е наложително с изрично изменение на приложение I на Регламент № 44/2001 неприложимостта да се ограничи до чл. 4, ал. 1, т. 2 КМЧП, което не може да стане без активното участие на Република България.³

2. Съгл. чл. 60, ал. 1 Регламент № 44/2001 за целите на този Регламент търговското дружество или друго юридическо лице, или сдружение на физически или юридически лица има местоживеене в мястото, където се намира тяхното: а) седалище според устройствения им акт; или б) централното управление; или в) основното място на стопанска дейност.

Член 60 Регламент № 44/2001 за разлика от чл. 59 Регламент № 44/2001 не препраща към националното право. Освен това от редакцията на текста е ясно, че критериите за определяне на понятието местоживеене по смисъла на Регламент 44/2001 за посочените в цитирания чл. 60, ал. 1 на Регламент 44/2001 субекти са алтернативно дадени.

Съгл. чл. 12, ал. 1 ТЗ седалището на търговеца е населеното място, където се намира управлението на дейността му. Съгл. чл. 8 ЗЮЛНЦ седалището на юридическото лице с нестопанска цел е населеното място, където се намира неговото управление. В цитираните разпоредби на българското право седалището на посочените субекти съвпада с мястото на тяхното управление, поради което така се прилага и чл. 60, б. "б" Регламент № 44/2001.

Член 60, б. "б" Регламент № 44/2001 с оглед на автономното тълкуване

³ Прегледът на измененията в изброяванията по приложение I на Регламент № 44/2001 показва, че този подход не е чужд на Европейския законодател. Други държави членки (напр. Обединено кралство Великобритания) пък са създали специални норми във вътрешното си право за приложението на чл. 59 Регламент № 44/2001. Това е също разумен подход. Още повече, че българският законодател е създал специална част VI във връзка с приложението на Европейското право в областта на гражданския процес.

на европейскоправните норми е приложим и по отношение на местонахождението на действителното управление на ответника – юридическото лице, а не на регистрирания адрес на управлението му. Такава е и нормата на чл. 4, ал. 1, т. 1 КМЧП. Според едното тълкуване местонахождението на действителното управление е мястото, където се вземат управленските решения, т. нар. “център” на юридическото лице, т.е мястото, където технически и юридически се оформят решенията. Другото тълкуване, което като че ли се е наложило в българската литература, изхожда от теорията на контрола за определяне на поданството на юридическото лице. Според него местонахождението на действителното управление е мястото, откъдето се упражнява контролът върху юридическото лице, мястото, където се намират физическите или юридическите лица, собственици на капитала на търговското дружество, респ. основните съдружници в юридическото лице.

III.

В Раздел 2 на са предвидени няколко вида специална компетентност.

А. Специалната компетентност по чл. 5 Регламент № 44/2001 не изключва общата по чл. 2 Регламент № 44/2001 по обичайното местоживее на ответника, определено по правилата на чл. 59 и чл. 60 Регламент № 44/2001, а дава възможност за избор на ищеца къде да предяви иска по общата или по специалната компетентност. Ето защо тя се нарича също изборна или факултативна компетентност.

1. Съгл. чл. 5, ал. 1 Регламент 44/2001 срещу лице, което има местоживее в държава членка, може да бъде предявен иск в друга държава членка: а) по дела, свързани с договор – в съдилищата по мястото на изпълнение на въпросното задължение (тази подсъдност важи и за исковете за нищожност и унищожаване на договор, с изключение на договорите за прехвърляне и учредяване на вещни права върху недвижими имоти) или б) ако не е договорено друго – мястото на изпълнение на задължението, предмет на делото, в случаите на аа) продажба на стоки, мястото в държава членка, където съгласно договора са доставени стоките или е трябвало да бъдат доставени; бб) предоставяне на услуги, мястото в държава членка, където съгласно договора услугите са били предоставени или е трябвало да бъдат предоставени;

2. По делата за издръжка искът може да бъде предявен в съдилищата на мястото, където получаващият издръжка има местоживее или обичайно пребиваване, или, ако делото е свързано с производство относно гражданското състояние на лице, в съда, който съобразно своето право е компетентен да разглежда такова производство, освен ако тази компетентност се основава единствено на гражданството на една от страните (чл. 5, ал. 2 Регламент № 44/2001). До влизане в сила на Регламент № 4/2009 (18.06.2011) това правило се прилага за всички издръжки. След влизането му в сила по отношение на издръжките, които са в приложното поле на

Регламент № 4/2009 (чл. 1, ал. 1 Регламент № 4/2009) ще е приложимо правилото на чл. 3 Регламент № 4/2009 г. По отношение на останалите издръжки чл. 5, ал. 2 Регламент № 44/2001 ще запази действието си.

3. По дела относно гражданска отговорност (*delict* или *quasi delict*) искът може да бъде предявен в съдилищата на мястото, където е настъпило или може да настъпи вредоносното събитие (чл. 5, ал. 3 Регламент № 44/2001). В практиката на СЕО се приема, че тази подсъдност се отнася до всички случаи, които не се отнасят до договорни задължения. С оглед на автономното тълкуване на израза “мястото, където е настъпило или може да настъпи вредоносното събитие”, се приема, че това може да бъде мястото, където е възникнало вредоносното събитие, както и мястото, където вредата може да се види с просто око. Ищецът може да подаде иска и на двете места, както и по общата компетентност по чл. 2 Регламент № 44/2001.

4. По отношение на граждански иск за обезщетение на вреди, причинени от деяние, което води до наказателно производство, искът може да се предяви в съда, сезиран с това производство, доколкото този съд съгласно своето право е компетентен да разглежда граждански иски (чл. 5, ал. 4 Регламент № 44/2001);

5. По отношение на спорове, произтичащи от дейността на клон, агенция или друг вид представителство – в съдилищата на мястото, където е разположен клонът, агенцията или представителството (чл. 5, ал. 5 Регламент № 44/2001). В този случай ответник е ЮЛ. Нормата се отнася само за специалната компетентност. Тя не води до създаване на специална процесуална правоспособност на неперсонифицирания клон, агенция или друг вид представителство на това ЮЛ.

6. По отношение на ответник в качеството на учредител, доверителен собственик (*trustee*) или бенефициер на доверителна собственост (*trust*), създадена по силата на закон или на писмен документ, или устно и доказана писмено искът може да се предяви в съдилищата на държавата членка, където се намира доверителната собственост (*trust*);

7. По отношение на спор относно плащане на възнаграждение, искано във връзка със спасяване на товар или навло, искът може да се предяви в съда, в обсега на чиято компетентност въпросният товар или навло: а) е бил задържан с цел да се обезпечи това плащане, или б) е могъл да бъде задържан, но е дадена гаранция или друго обезпечение. Това правило се прилага обаче, само ако се претендира, че ответникът има права върху товара или навлото, или е имал такива права по време на спасяването им.

Б. В чл. 6 Регламент № 44/2001 е предвидена специална компетентност поради връзка между делата.

1. Съгл. чл. 6, ал. 1 Регламент № 44/2001 срещу лице с местоживеене в държава членка може да бъде предявен иск в друга държава членка, когато той е предявен срещу множество ответници (субективно съединяване на иски срещу няколко ответници). Този иск може да бъде предявен в съдилищата по местоживеенето на всеки от тях, при условие че исковите са в

такава тясна връзка, че е целесъобразно те да бъдат разгледани и решени заедно, за да се избегне рискът от противоречащи си съдебни решения, постановени в отделни производства. Това са случаите на субективно съединяване на искове срещу няколко ответници, наречено у нас другарство в процеса.

Целта е при посочената връзка да се създаде възможност за съединяване на няколко дела, които, разгледани отделно, биха били подсъдни на съдилищата на различни държави членки, за да може да се постигне безпротиворечивост на решението по отношение на общите факти и права спрямо всеки от ответниците в така съединените искове. Нужно е обаче лицето, което няма местоживеене в държавата членка, в която е предявен искът, да има местоживеене в друга държава членка.

2. Дело може да се води и срещу лице с местоживеене в държава членка, когато то е трета страна по дело за поръчителство или гаранция или в друго производство на трета страна, в съда, сезиран с първоначалното дело, освен ако това дело е заведено единствено с цел това лице да бъде отклонено от подсъдността на съда, който би бил компетентен по неговото дело (чл. 6, ал. 2 Регламент № 44/2001). Това са възможностите за встъпване и привличане на трето лице – подмомагаща страна, и предявяване на обратен иск срещу него. В чл. 6, ал. 2 Регламент 44/2001 е установено изключение от правилото на чл. 3, ал. 1 от Регламента. Има се предвид “всякакво производство по отношение на трето лице”, т.е. всеки процесуален механизъм, чрез който първоначалното производство се разширява, за да включи и трето лице. По чл. 6, ал. 2 Регламент 44/2001 може да се направи както доброволно встъпване, така и принудително привличане на трето лице в едно дело. По делото *GIE Groupe européen v. Zurich Espana* Съдът на ЕО приема че чл. 6, ал. 2 Регламент 44/2001 е приложим, когато ответник застраховател по дело за обезщетение привлича трети застраховател, който е осигурил покритие за същото застрахователно събитие, с което е свързан искът за обезщетение. Макар да не е казано изрично в чл. 6, ал. 2 Регламент 44/2001, Съдът на ЕО формулира изискване за тясна връзка между основното дело и производството относно третото лице. Смятам, че тази връзка е налице в българския институт на встъпването и привличането на трето лице – помагач, поради императивно установеното в чл. 218 ГПК за встъпването, съотв. чл. 219, ал. 1 ГПК за привличането, изискване за правен интерес. По чл. 65 от Регламента се изключва приложението на чл. 6, ал. 2 Регламент № 44/2001 при *Streitverkundung* (уведомяване на трето лице) в германското право, защото *Streitverkundung* не представлява конституиране на това лице като пълноправна страна по делото, а само му дава специално право да участва в делото, което намалява правото на защита, защото не дава възможност да се получи

3. Срещу лице с местоживеене в държава членка може, също така, да бъде предявен насрещен иск, произтичащ от същия договор или от факти, на които се основава първоначалният иск, в съда, пред който е висящо

първоначалното дело по предявения от него иск. Така е утвърден и натрупаният опит в практиката по време на Брюкселската конвенция. Впрочем по същото време се утвърди и практиката, която и сега се следва от СЕС по отношение на възражението за прихващане с насрещно вземане, което ако беше предявено с иск, този иск би бил от компетентността на друга държава членка. ВП е средство за защита на ответника срещу иска, както и на насрещното вземане на ответника, като втората е подчинена на защитата му срещу иска. Допустимостта на възражението за прихващане по делото в държавата членка, в която е предявен искът срещу ответника, следва и по аргумент за по-силното основание от чл. 6, ал. 3 Регламент № 44/2001.

4. Срещу лице с местоживеене в една държава членка може също да бъде предявен иск в друга държава членка, когато той е предявен по дело във връзка с договор, ако процедурата може да се съчетае с процедура срещу същия ответник; по дела относно вещни права върху недвижими вещи, в съда на държавата членка, където е разположен имотът (чл. 6, ал. 4 Регламент № 44/2001). Поради изключителната компетентност по чл. 22 Регламент № 44/2001 относно вещните права върху недвижими имоти водеща е компетентността по чл. 22. Класически пример е ревандикационен иск, съединен с иск за неоснователно обогатяване за ползването на имота без правно основание.

В. Когато по силата на Регламент № 44/2001 съд в държава членка е компетентен за действия във връзка с отговорност, произтичаща от използването или дейността на кораб, този съд или който и да е друг съд, който по силата на вътрешното право е заместен за тази цел, също така ще е компетентен по отношение на искове за ограничаване на тази отговорност (чл. 7 Регламент № 44/2001).

IV.

В раздел 3 е предвидена специална компетентност по дела във връзка със застраховането, без да се засягат разпоредбите на чл. 4 и чл. 5, ал. 5 (чл. 8 Регламент № 44/2001).

1. Срещу застраховател с местоживеене в държава членка може да бъде предявен иск: а) в съдилищата на държава членка, където той има местоживеене, или б) в друга държава членка в случай на процесуални действия, извършени от притежателя на полицата, застрахования или ползвателя, в съдилищата по мястото, където ищецът има местоживеене; в) ако той е съзастраховател, в съдилищата на държава членка, в която е предявен иск срещу основния застраховател (чл. 9, ал. 1 Регламент № 44/2001).

2. Срещу застраховател, който няма местоживеене в държава членка, но има клон, агенция или друго представителство в една от държавите членки, по отношение на спорове, произтичащи от дейността на клона, агентството или представителството, се счита, че има местоживеене в тази държава

членка (чл. 9, ал. 2 Регламент № 44/2001).

3. По отношение на застраховка за отговорност или застраховка на недвижима собственост срещу застрахователя може наред с това да бъде предявен иск в съдилищата, където е настъпило вредоносното събитие. Същото се прилага и ако движимо и недвижимо имущество се покрива от една и съща застрахователна полица и двете са неблагоприятно засегнати от едно и също случайно събитие (чл. 10 Регламент № 44/2001).

4. По отношение на застраховка за отговорност застрахователят също така може, ако законът на съда го позволява, да бъде призован по дело, което увредената страна е предприела срещу застрахования (чл. 11, ал. 1 Регламент № 44/2001). Това е една специална хипотеза на чл. 6, ал. 2 Регламент № 44/2001)

5. За разлика от исковете срещу застрахователя в чл. 12 Регламент № 44/2001 е установена изключителна компетентност за исковете на застрахователя срещу застрахования или носителя на полица, или бенефициера. Той може да започне дело само в съдилищата на държавата членка, в която ответникът има местоживеене, независимо дали той се явява притежател на полицата, застрахован или бенефициер.

Очертаните правила не засягат правото да се предяви насрещен иск в съда, в който в съответствие с настоящия раздел е висящ основният иск (чл. 12, ал. 2 във вр. с чл. 6, ал. 3 Регламент № 44/2001).

Специалните правила за компетентност по отношение на делата във връзка със застраховането по раздел 3 могат да се дерогират само със споразумение: а) което е сключено след възникване на спора; или б) което допуска притежателят на полицата, застрахованият или бенефициерът да започнат дело в съдилища, различни от тези, посочени в този раздел, или в) което е сключено между притежател на полица и застраховател, ако и двамата по време на сключване на договора са имали местоживеене или обичайно пребиваване в една и съща държава членка, и което споразумение предоставя компетентност на съдилищата на тази държава, дори ако вредоносното събитие се случи в чужбина, при условие че това споразумение не противоречи на законодателството на тази държава, или г) което е сключено с притежател на полица, който няма местоживеене в държава членка, освен дотолкова, доколкото застраховката е задължителна или е относно недвижима собственост в държава членка, или д) което се отнася до договор за застраховка дотолкова, доколкото покрива един или повече от рисковете по чл. 14 (чл. 13 Регламент № 44/2001).

V.

С оглед на защитата на потребителите в Регламент № 44/2001 е предвидена специална компетентност по делата във връзка с потребителски договори.

По отношение на дела във връзка с договор, сключен от лице –

потребител, за цел, която може да се приеме, че е извън неговата търговска дейност или професия, компетентността се определя от разпоредбите в раздел IV, без да се засяга разпоредбата на чл. 4 и чл. 5, ал. 5, ако: а) се отнася до договор за продажба на стоки на изплащане чрез вноски, или б) се отнася до договор за заем, изплатим на части, или за всяка друга форма на кредит, предоставен за финансиране на продажбата на стоки, или в) във всички останали случаи договорът е сключен с лице, което извършва търговски или професионални дейности в държавата членка, където потребителят има местоживееене, или, който с всички средства насочва дейностите си към тази държава членка или към няколко държави, включително тази държава членка, и договорът попада в обхвата на тези дейности (чл. 15, ал. 1 Регламент № 44/2001) Когато потребител сключи договор със страна, която няма местоживееене в държава членка, но има клон, агенция или друго представителство в някоя от държавите членки, тази страна по отношение на спорове, възникнали от дейността на този клон, агенция или представителство, се счита за имаща местоживееене в тази държава членка (чл. 15, ал. 2 Регламент № 44/2001).⁴

В чл. 16, ал. 1 Регламент № 44/2001 е предвидена изборна подсъдност, когато ищецът е потребителят. Той може да заведе дело срещу другата страна по договора или в съдилищата на държава членка, в която тази страна има местоживееене, или в съдилищата по мястото, където има местоживееене потребителят. Напротив, другата страна по договора може да заведе дело срещу потребител само в съдилищата на държавата членка, където има местоживееене потребителят (чл. 16, ал. 2 Регламент № 44/2001). Нормите на чл. 16, ал. 1 и 2 не засягат възможността за предявяване на насрещен иск в съда, пред който в съответствие с раздел IV е висящ първоначалният иск (чл. 16, ал. 3 във вр. с чл. 6, ал. 3 Регламент № 44/2001).

Разпоредбите на раздел IV са в защита на потребителите. Затова те могат да се дерогират само със споразумение: което: а) е сключено след възникването на спора, или б) което допуска потребителят да започне дело в съдилища, различни от тези, посочени в този раздел, или в) което е сключено между потребителя и другата страна по договора, и двамата от които по времето на сключване на договора са имали местоживееене или обичайно пребиваване в една и съща държава членка, и което предоставя компетентност на съдилищата на тази държава членка, при условие че това споразумение не противоречи на законодателството на тази държава членка.

VI.

По дела във връзка с индивидуални трудови договори компетентността се определя от разпоредбите на раздел V, без да се засягат разпоредбите на

⁴ Раздел IV не се прилага по отношение на договор за транспорт, различен от договора, който в цената си включва предоставянето на комбинация от пътуване и ностаняване (чл. 15, ал. 3 Регламент № 44/2001).

чл. 4 и чл. 5, ал. 5 (чл. 18, ал. 1 Регламент № 44/2001). Целта на тези специални разпоредби е да се защитят лицата, които работят на трудов договор, защото те обикновено са в зависимост от работодателя си. Когато работник или служител сключи индивидуален трудов договор с работодател, който няма местоживееене в държава членка, но има клон, агенция или друго представителство в някоя от държавите членки, работодателят по отношение на спорове, възникнали във връзка с дейността на клона, агенцията или представителството, се счита за имащ местоживееене в тази държава членка (чл. 18, ал. 2 Регламент № 44/2001).

В чл. 19 от Регламент № 44/2001 е установена специална изборна подсъдност по исковете срещу работодателя. Срещу работодател с местоживееене в държава членка може да бъде предявен иск: 1. в съдилищата на държавата членка, където има местоживееене, или 2. в друга държава членка: а) в съдилищата по мястото, където работодателят обичайно осъществява дейността си, или в съдилищата по мястото, където последно е осъществявал дейност, или б) ако работникът или служителят не осъществява обичайно или не е осъществявал обичайно дейността си в никоя държава, в съдилищата по мястото, където дейността, за която е нает работникът или служителят, е разположена или е била разположена. Напротив, работодател може да заведе дело само в съдилищата на държавата членка, където работникът или служителят имат местоживееене (чл. 20, ал. 1 Регламент № 44/2001).

И тук, както по делата срещу потребителя и застрахования, общата компетентност по чл. 2 Регламент № 44/2001 придобива характер на изключителна компетентност с възможност за дерогиране само при условията на чл. 21 Регламент № 44/2001. Разпоредбите на раздел V могат да се дерогират само със споразумение за предоставяне на компетентност: а) което е сключено след възникването на спора, или б) което допуска работникът или служителят да заведат дело в съдилища, различни от тези, указани в настоящия раздел.⁵

VII.

С особен режим е изключителната компетентност по Раздел VI Регламент № 44/2001.

1. Независимо от местоживееенето на ответника по дела, които имат за предмет вещни права върху недвижим имот или договор за наем на недвижим имот, съдилищата на държавата членка, в която е разположен имотът, имат изключителна компетентност (чл. 22, ал. 1 Регламент № 44/2001). По отношение на вещните права върху недвижими имоти това е класическото правило в международния граждански процес. Европейският законодател

⁵ Правилата на раздел V не засягат правото да се предяви насрещен иск в съда, в който в съответствие с този раздел е висящо основното дело (чл. 20, ал. 2 във вр. с чл. 6, ал. 3 Регламент № 44/2001).

обаче е разширил това правило и по отношение на договорите за наем на недвижим имот, с изключение на делата, които имат за предмет договор за наем на недвижим имот, сключен за временно ползване с максимален срок от шест последователни месеца. За тези дела са компетентни и съдилищата на държавата членка, където има местоживеене ответникът, при условие че наемателят е физическо лице и че наемодателят и наемателят имат местоживеене в една и съща държава членка (чл. 21, ал. 1, изр. II Регламент № 44/2001).

Компетентността по чл. 22 Регламент № 44/2001 не може да бъде дерогирана (чл. 23 Регламент № 44/2001).

2. Делата, които имат за предмет действителността на създаването, недействителност или прекратяване на търговски дружества или други юридически лица или сдружения на физически или юридически лица, или действителността на решения на техните органи, са от изключителна компетентност на съдилищата на държавата членка, в която има седалище търговското дружество, юридическото лице или сдружението. За да се определи това седалище, съдът прилага своите правила на международното частно право (чл. 22, ал. 2 Регламент № 44/2001).

3. Делата, които имат за предмет действителността на вписванията в публични регистри, са от изключителна компетентност на държавата членка, в която се води регистърът (чл. 22, ал. 3 Регламент № 44/2001).

4. Делата във връзка с регистрацията или действителността на патенти, марки, дизайни или други подобни права, за които се изисква да бъдат депозирани или регистрирани, са от изключителна компетентност на съдилищата на държавата членка, в която е подадена заявка за депозиране или регистрация, или депозирането или регистрацията са извършени или се смятат за извършени съгласно инструмент на Общността или по силата на международна конвенция.

Без да се засяга компетентността на Европейската патентна служба по силата на Конвенцията за предоставяне на европейски патенти, подписана в Мюнхен на 5 октомври 1973 г., съдилищата на всяка държава членка имат изключителна компетентност, независимо от местоживеенето, по дела във връзка с регистрацията или действителността на всеки европейски патент, предоставен на тази държава.

5. Съгл. чл. 22, ал. 5 Регламент № 44/2001 делата във връзка с изпълнението на съдебни решения са от изключителна компетентност на съдилищата на държава членка, в която съдебното решение е било или трябва да бъде изпълнено.

Става дума за делата за допускане на принудителното изпълнение, за издаването на ИЛ, за спирането на принудителното изпълнение и обжалване на действията на съдебния изпълнител. Що се отнася обаче за отрицателните установителни иски за длъжника за оспорване на вземането, за тях трябва да се приложат правилата за компетентността по исковите дела.

Изключителната компетентност по чл. 22 Регламент № 44/2001 е

абсолютна процесуална предпоставка. За нея съдът е длъжен да следи служебно. Съгл. чл. 25 Регламент № 44/2001, когато съд на държава членка е сезиран с иск, който основно засяга дело, по отношение на което съдилищата на друга държава членка имат изключителна компетентност по силата на чл. 22, той служебно прогласява, че не е компетентен.

VIII.

В раздел 7 на Регламент № 44/2001 са уредени условията за дерогиране на установената в Регламента компетентност на съдилищата на държавите членки.

Страните, една или повече от които имат местоживее в държава членка, могат да договорят, че съдилищата на държава членка са компетентни за разрешаване на всички спорове, които са възникнали или които могат да възникнат във връзка с определено правоотношение. Споровете, предмет на договорната компетентност, може да са възникнали или да са бъдещи, но трябва да са конкретизирани. За тази конкретизация е достатъчно да се посочи в споразумението, че всички спорове във връзка с един договор ще бъдат подчинени на тази компетентност. За учредяването на договорната компетентност е необходимо и достатъчно да се уговори също, че спорът/споровете са от компетентността на съдилищата на съответната държава членка. Компетентният вътре в системата на съдилищата на тази държава съд ще се определи по правилата на родовата и местната компетентност по националното право на тази държава. Ако страните искат да уговорят конкретен съд вътре в тази система, такова споразумение ще е допустимо, доколкото вътрешното право на тази държава допуска това. Договорната компетентност по чл. 23 Регламент № 44/2001 е изключителна, освен ако страните са уговорили друго (чл. 23, ал. 1 Регламент № 44/2001).

Споразумението за предоставяне на компетентност се сключва: а) писмено или устно, потвърдено с писмени доказателства; или б) във форма, която е съобразена с практиките, които страните са установили помежду си; или в) в международната търговия, във форма, която е съобразена с обичая, който страните познават или е трябвало да познават и който в тази търговска дейност е широко известен на страните и редовно се съблюдава от страните по договори от вида, приложим в конкретната търговска дейност. Всяко общуване по електронен път, което осигурява траен запис на споразумението, е равностойно на "писмена форма" (чл. 23, ал. 1 и 2 Регламент № 44/2001).⁶

⁶ Съдът или съдилищата на държава членка, на които е предоставена компетентност чрез акт за учредяване на доверителна собственост (trust), имат изключителна компетентност по всяко дело, заведено срещу учредител, доверителен собственик (trustee) или бенефициер, ако става дума за отношенията между тези лица или за техните права или задължения във връзка с доверителната собственост (trust) (чл. 23, ал. 4 Регламент № 44/2001). Споразумения или разпоредби на акт за учредяване на доверителна собственост (trust), с които се предоставя компетентност, нямат правно действие, ако противоречат на чл. 13, чл. 17 или чл. 21

Не може да бъде дерогирана компетентността по чл. 22 Регламент № 44/2001. С оглед на защитата на застрахователя или притежателя на полица, на потребителя, работника или служителя, споразумението трябва да отговаря на изискванията съответно на чл. 13, чл. 17 и чл. 21 Регламент № 44/2001. Споразумението следва да е сключено след възникването на спора.

IX.

Извън компетентността, която произтича от други разпоредби на Регламент № 44/2001, компетентен е този съд на държава членка, пред който се яви ответникът. Това правило не се прилага, когато ответникът се явява, за да оспори компетентността на съда или когато друг съд има изключителна компетентност по силата на чл. 22 (чл. 24 Регламент № 44/2001). В Регламента не е определено понятието явяване на ответника. Няма съмнение обаче, че става дума за предприемане на процесуални действия за защита по същество според националното процесуално право на държавата членка, където искът е предявен. Когато подготовката на делото се извършва в съдебно заседание, каквото беше положението у нас по време на стария ГПК (отм.), явяването в първото (подготвителното заседание) е явяване по смисъла на чл. 24 Регламент № 44/2001, ако компетентността на съда не се оспорва. Когато подготовката на делото включва размяна на книжа, чийто елемент е отговорът на исковата молба, подаването на отговора, в който не се оспорва компетентността на съда, трябва да се смята за явяване по смисъла на чл. 24 Регламент № 44/2001.

Това показва, че извън компетентността по чл. 22, останалите видове компетентност, в т.ч. общата по чл. 2 и особените по раздел 2-7, съдът не е длъжен да следи служебно.

X.

В Регламент 44/2001 има специални правила за проверката на компетентността съобразно предвиденото в Регламента нейно разпределение.

1. Както посочих вече, когато съд на държава членка е сезиран с иск, който основно засяга дело, по отношение на което съдилищата на друга държава членка имат изключителна компетентност по силата на чл. 22, той служебно прогласява, че не е компетентен.

2. Съгл. чл. 26, ал. 2 Регламент № 44/2001, когато срещу ответник с местоживее в една държава членка е предявен иск в съд на друга държава членка и той не се яви, съдът служебно прогласява, че не е компетентен, освен ако компетентността му произтича от разпоредбите на настоящия Регламент. Извън случаите на чл. 22 Регламент № 44/2001, ако ответникът не

се яви, съдът е длъжен също да следи служебно за компетентността си, съответно да се обяви за некомпетентен. За да приложи това правило, съдът най-напред трябва да спре разглеждането на делото дотогава, докато не бъде доказано, че ответникът е могъл да получи документа за образуване на производството или равносвален документ в достатъчен срок, който да му позволи да организира защитата си, или че са били предприети всички необходими стъпки за тази цел (чл. 22, ал. 2 Регламент № 44/2001).

Когато ответникът се явява по смисъла на чл. 24, ал. 1 Регламент № 44/2001 и не възразява срещу компетентността на съда, той не е длъжен и няма право да се обявява за некомпетентен. По арг. на чл. 22, ал. 2 Регламент № 44/2001 смятам, че при приложението на Регламента съдът, пред който е предявен искът, трябва да укаже на ответника за правото му да възрази срещу компетентността.

XI.

Специална компетентност за обезпечителните мерки:

А. В чл. 31 Регламент № 44/2001 се съдържа специално правило за компетентността относно обезпечителния процес за налагането на обезпечителните мерки. Постановено е, че може да се направи заявление пред съдилищата на държава членка за такива временни, включително обезпечителни мерки, каквито съществуват съгласно законодателството на тази държава членка, дори ако съгласно Регламент № 44/2001 съдилищата на друга държава членка са компетентни по съществото на делото. Това са мерките, които целят запазването на фактическото и юридическото състояние, което да обезпечи възможността за реализиране на правото, предмет на иска, ако искът се уважи.

За установяването на компетентност по чл. 31 Регламент № 44/2001 се прилага мълчаливото изискване по Регламента за наличие на международен елемент. Този международен елемент обаче може да се състои и в необходимостта едно решение на националния съд по исков процес, който не е международно дело с оглед на правилата по Регламент № 44/2001 за разпределяне на компетентността, а вътрешно исково дело, да се изпълни в друга държава членка.⁷

⁷ Използваният в българския текст на Регламента термин “охранителни” е неверен. Тук не става дума за автономно тълкуване на европейските норми, а за утвърдена терминология, която съответства и на утвърдената терминология в другите правни системи и в европейското право. Член 31 Регламент № 44/2001 се отнася до обезпечителните мерки, които се налагат за обезпечение на иска. Житейски думите “обезпечителни” и “охранителни” може и да се използват като синоними, но в правната лексика те имат различно значение. Охранителен и обезпечителен процес, както и охранителен и обезпечителен акт, са коренно различни неща. Охранителният акт, който се постановява в охранителното производство, не е свързан с исковото производство. Той се постановява по молба за съдействие за упражняване на граждански права (регистърните производства, разрешенията, които дава съдът за разпореждане с имуществото на детето). С охранителния акт не може да се засягат права на

Б. Обезпечителната мярка може да има временен характер, докато трае исковият процес (напр. спирането на изпълнителното дело) по отрицателния установителен иск на длъжника, с който той оспорва вземането. Обезпечителните мерки може и да нямат ограничен в иския процес временен характер. Например запорът и възбраната като обезпечителни мерки за обезпечаване на иск за парични вземания надхвърлят рамките на иския процес, запазват и проявяват действието си в изпълнителния процес. Тези мерки са класическите обезпечителни мерки за обезпечаване на осъдителен иск за парично вземане, за да се осигури успешният изход на изпълнителния процес, който ще се проведе въз основа на осъдителното решение, с което се уважава този иск.

Причините за включването на обезпечителните мерки в Регламента са същите, каквито са и във вътрешното право – опасността за реализацията на правото, предмет на иска. Обезпечителната мярка трябва да съответства на обезпечителната нужда, която често е в зависимост от естеството на правото, чието обезпечаване се търси. Обезпечаването на доказателствата не е обезпечителна мярка по смисъла на чл. 31 Регламент № 44/2001. То е за обезпечаване на възможността да се докажат твърденията на страните, а не да се запази фактическото и правното положение, за да се обезпечи реализирането на правото. Процесуалният ред за предварително събиране на доказателства в рамките на ЕС е уреден в Регламент (ЕО) № 1206/2001 на Съвета.⁸

В. Компетентен да наложи обезпечителните мерки по чл. 31 Регламент № 44/2001 е:

а) Съдът, който по правилата на Регламент № 44/2001 е компетентен да разгледа исковото дело (наричано още и основното дело), както когато делото е висящо пред него, така и по бъдещ иск.

Този съд по начало може да наложи всяка обезпечителна мярка. Те могат да бъдат наложени и върху имущество, което се намира в друга държава. По арг. за по-силното основание от чл. 22, ал. 1 Регламент № 44/2001 съдът, който е компетентен да разгледа исковото дело, не може обаче да наложи възбрана върху недвижим имот, който се намира на територията на друга държава членка. Няма пречка обаче българският съд да постанови запор върху банковата сметка на ответника, която той има в банка със седалище в Гърция. Няма пречка също българският съд да допусне обезпечение с обезпечителна мярка запор върху движима вещ, която се намира в Гърция. За да се изпълни тази обезпечителна мярка в Гърция обаче е необходимо по реда на глава III да бъде допуснато изпълнението на българската обезпечителна заповед. Когато компетентният по исковото

други лица.

⁸ В литературата въпросът е спорен. Според генералния адвокат в CEO Ruiz-Jarabo Colomer винаги, когато съществува риск от загубване на доказателство, чл. 31 от Регламента се прилага. CEO приема, че обезпечаването на доказателствата не може да се определи като “временна, включително обезпечителна” мярка по смисъла на чл. 31 от Регламента.

производство съд е наложил обезпечителна мярка върху имущество, което се намира в друга държава членка, стои въпросът за признаването и изпълнението на обезпечителната мярка. В практиката на СЕО и в литературата по европейско право се е наложило разбирането, че в този случай мярката трябва да бъде наложена след призоваване на ответника, дори и той да не се е явил. Изключено е налагането на обезпечителни мерки без на ответника да е дадена възможността да се защити (така нар. “мерки на изненада”). Точно това е случаят по българското право при първоинстанционното разглеждане на молбата за обезпечение на иска (вж. чл. 395, ал. 1 ГПК). При това положение ищецът рискува в другата държава членка да не бъде допуснато изпълнението на наложената от българския съд обезпечителна мярка. Тъй като по българското право възможността на ответника да се защити в обезпечителния процес е след налагането на мярката посредством жалбата (вж. чл. 396 ГПК), ищецът няма друга възможност освен да изчака определението и обезпечителната заповед да влязат в сила.

б) Съдът на държавата членка, на чиято територия се намира имуществото, върху което се налага обезпечителната мярка, когато това обезпечение се налага за обезпечаване на имуществените права, които се отнасят до материя, уредена от Регламента. В този случай за прилагането на чл. 31 Регламент № 44/2001 е ирелевантно дали местоживеенето на ответника е в държава членка, в която се иска обезпечението по чл. 31 Регламент № 44/2001. В случая е налице изискуемата от СЕО реална връзка между предмета на обезпечителната мярка и териториалната юрисдикция. Нещо повече, по арг. за по-силното основание от чл. 22, ал. 1 Регламент № 44/2001 възбраната върху недвижим имот всякога може да се наложи само от съда на държавата членка, в която се намира имотът, в т.ч. и когато се касае за обезпечение на осъдителен иск за парично вземане не само по бъдещ иск, но и по висящ иск. Предназначението на възбраната е да се обезпечи възможността да се продаде недвижимия имот. Той обаче е част от територията на съответната държава.⁹

⁹ Основанието за тази по-широка компетентност е обстоятелството, че решението по иска може да бъде признато и изпълнено във всяка държава членка. Чрез налагането на обезпечителната мярка върху имущество на длъжника, което се намира в друга държава членка, може да се постигне по-ефективна защита на правата, предмет на спор, който попада в обхвата на Регламента, тъй като се обезпечава възможността за ефикасно принудително изпълнение върху имуществото на длъжника, което се намира в друга държава членка, различна от държавата членка, чийто съд е компетентен по исковото дело. Напр. ако по иска за парично вземане компетентен съобразно критериите на чл. 2 във вр. с чл. 59 Регламент № 44/2001 е френският съд, но ответникът има имущество в България, добре би било, докато трае процесът във Франция, да се наложи обезпечителна мярка у нас. Така няма да се налага да се минава и през допускане на изпълнението на обезпечителна заповед на съд на друга държава членка. Изпълнителното дело върху имуществото в България ще бъде облекчено. Ако мярката е наложена от френския съд, тогава ще трябва да се отива към допускане на изпълнението на френската обезпечителна заповед.

в) В зависимост от естеството на правото, чието обезпечение се иска, и естеството на обезпечителната мярка, изискуема в практиката на СЕО реална връзка има и по отношение на обезпечителни мерки, които представляват забрана за длъжника да извършва определени действия, когато местоживеенето на този длъжник по смисъла на чл. 59 Регламент № 44/2001 се намира в държавата членка, различна от държавата, където е исковото дело, и от държавата, където се намира неговото имущество.

Г. Прилагането на чл. 31 Регламент № 44/2001 се отнася както за обезпечение на висящ иск, така и за обезпечение на бъдещ иск. Без значение е обстоятелството, че съдът по иска е с изключителна компетентност. В случаите на чл. 22, ал. 1 Регламент № 44/2001, ако се налага възбрана върху имота, предмет на иска, тя може да се наложи само от съда, където е имотът. Същото впрочем важи и за възбраната върху недвижим имот, когато тя се налага като обезпечение на иск за парични вземания. Клаузата за избор на компетентен съд по иска (чл. 23 Регламент № 44/2001) не изключва компетентност по чл. 31 Регламент № 44/2001, освен в случаите, когато страните изрично са уговорили компетентен съд за допускане на обезпечителните мерки.

В литературата и в практиката по приложението на Регламент № 44/2001 се приема, че обезпечението по чл. 31 Регламент № 44/2001 може да се иска, докато процесът е висящ. Ако обезпечение на иска се иска от българския съд, проблем ще възникне във връзка с ограничението на възможността до приключване на съдебното дирене във въззивната инстанция (чл. 389, ал. 1 ГПК).

Д. В практиката и в теорията се поставя въпросът за приложението на чл. 31 Регламент № 44/2001, когато за исковия процес има уговорен арбитраж. Този въпрос все още е спорен. Стриктно погледнато, компетентността по чл. 31 Регламент № 44/2001 не следва да се прилага за обезпечение на иск пред арбитраж (арг. чл. 1, ал. 2 Регламент № 44/2001). Целта на обезпечителната мярка по чл. 31 Регламент № 44/2001 е да се обезпечи изпълнението на съдебните решения. По делото Ванг Уден СЕО приема, че и в този случай е приложим чл. 31 Регламент № 44/2001 (чл. 24 от Брюкселската конвенция). Обезпечителните мерки поначало не са спомагателни спрямо арбитражното производство, а са паралелни на него мерки, които не засягат арбитража сам по себе си, а целят запазването на широк кръг от права. Тяхното място в обхвата на Регламент № 44/2001 се определя от същността на правата, които те обезпечават. Затова, когато предметът на обезпечителната мярка е въпрос, попадащ в предметния обхват на Регламент № 44/2001, сезираният с искане за налагане на обезпечителна мярка съд може да приложи чл. 24 от Конвенцията (сега чл. 31 от Регламента), дори ако производството по главното дело вече е започнало или може да бъде започнато пред арбитраж. Арбитражната клауза е клауза за исков процес. Арбитражът като недържавна правораздавателна институция не е компетентен да налага обезпечителни мерки. И при наличие на

арбитражна клауза за исковия процес обезпечителният процес си остава компетентност на съдилищата, защото чрез обезпечителните мерки пряко се засяга правната сфера на ответника. Това решение на съда се критикува в литературата като несъобразено с чл. 1, ал. 2 и чл. 31 Регламент № 44/2001. В Становище на Европейския икономически и социален комитет относно “Зелена книга за преразглеждане на Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела”, публикувана в Official Journal C 255, 22/09/2010 P. 0048-0053, има препоръка за преразглеждане на Регламент (ЕО) № 44/2001 с премахване на изключването на арбитража от областта на приложение на Регламента във връзка с обезпечителните мерки за обезпечаване на висящ или бъдещ иск пред арбитраж, което навежда на мисълта, че според този орган на Общността сега такива мерки са изключени, но стремежът е това ограничение да отпадне. Отпадането може да стане или чрез изрична промяна на Регламент № 44/2001, или чрез продължаването на практиката на СЕС в посока на разширителното тълкуване, дадено в цитираното дело.

Е. Член 31 Регламент № 44/2001 не урежда правилата за провеждането на самото обезпечително производство. То ще трябва да си е по закона на съда, който е сезиран с искането по чл. 31 Регламент № 44/2001. Затова при обезпечение на бъдещ иск, поискано у нас, трябва да се приложи чл. 390, ал. 3 ГПК и съдът да даде срок на ищеца за предявяването на иска, в т.ч. и когато той е от компетентността на съда на друга държава членка. Ако в срока по чл. 390, ал. 3 ГПК не бъдат представени доказателства, че искът е предявен пред компетентния съд, съдът, който е наложил обезпечителната мярка, трябва да я обезсили. Чрез предвидения в чл. 390, ал. 3 ГПК срок впрочем се съблюдава изискването на чл. 31 Регламент № 44/2001 за временния характер на мерките. Видът на допустимата обезпечителна мярка също се определя според правото на сезирания с молбата за обезпечение на иска съд.

Поради прилагането на закона на съда, който разглежда искането за обезпечителните мерки, той може да постанови такива мерки, които са допустими по правото на съда, който ги налага.

XII.

Европейския законодател е отчетел необходимостта от хармоничното упражняване на правосъдието в рамките на ЕС. Той е установил, че това може да се постигне, като се намали възможността от едновременното провеждане на производства в различни държави членки, съответно и произнасянето на противоречащи си съдебни решения. Създаден е ясен и ефективен механизъм за отстраняване на проблемите с наличие на висящи дела (*lis pendens*) между същите страни, които имат идентичен предмет или са свързани помежду си (т. 15 от мотивите на Регламента). Съотношението и връзката между делата в хипотезите на чл. 27 и чл. 28, ал. 1 и 2 е различна

(вж. б. “А” и б. “Б”).

За чл. 27 и чл. 28 понятието висящ процес се определя автономно (т. 15 от мотивите на Регламента и чл. 30 Регламент № 44/2001). По Регламента един съд се счита сезиран: а) в момента, когато документът, с който започва делото, или равнозначен документ е внесен в съда, при условие че ищецът впоследствие не е пропуснал да предприеме изискуемите стъпки, за да се осъществят действия по отношение на ответника. Този момент по българското право е депозирането на исковата молба в деловодството на съда, съответно изпращането ѝ по пощата (чл. 125 ГПК); б) ако документът трябва да бъде връчен, преди да е внесен в съда, в момента, когато е получен от отговорната за връчването служба, при условие че ищецът впоследствие не е пропуснал да предприеме необходимите стъпки, за да внесе документа в съда. Тази система е характерна за английския граждански процес.

Двата различно определени момента съответстват на двете различни системи на определяне на началния момент на висящността на делата в отделните държави членки. В крайна сметка при автономното тълкуване на текста ще се приложи националното право на съответната държава по второто и по първото дело.

Висящността на процеса приключва с влизане в сила на съдебното решение. Но трябва да се има предвид, че правораздавателната компетентност на съда се изчерпва с постановяването на решението и че след този момент той не може да извършва процесуални действия. Освен това възможността на страните да извършват процесуални действия според различните системи е приключването на устните състезания или предхождащото ги приключване на съдебното дирене в съответната инстанция. В Регламента няма автономно понятие за края на висящността на процеса и следва да се прилага процесуалното право на съдилищата, пред които делата са висящи. Но специално за чл. 27 е ясно, че съдът следва служебно да предприеме действия по отказ от компетентност, ако е вторият сезиран. Затова е без значение до кой момент страните могат да повдигат този въпрос. По отношение на възможностите за искане на страната (по чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001) релевантната висящност е ограничена до първа инстанция. По отношение на чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 ограничението е свързано с ограничението по националното процесуално право за спиране на делото поради наличие на висящ процес по преюдициално за делото правоотношение (вж. б. “Б”, т. 1).

За да не се усложнява изложението, аз съм използвала израза “второто дело”. Под второто дело трябва да се има предвид всяко дело, чиято висящност е след първото дело. То в поредността може да е второ, трето и т.н.

А. Съгл. чл. 27, ал. 1 Регламент № 44/2001, когато дело с един и същи предмет между едни и същи страни е заведено в съдилищата на различни държави членки, всеки друг съд, различен от първоначално сезирания, по собствен почин е длъжен да спре разглеждането на делото до времето, когато

се установи подсъдността на първоначално сезирания съд. Това е норма за отвод за висящ процес при обективен и субективен идентитет на делата, а не норма за разпределяне на компетентността между съдилищата на отделните държави членки. Делата трябва да попадат в приложното поле на Регламент № 44/2001 (чл. 1). Исковете трябва да са предявени пред държавните съдилища на различни държави членки. Разпоредбата не се прилага при наличие на едновременна висящност пред държавен съд и пред арбитраж (чл. 1, ал. 2, б. “г”). Държавните съдилища на двете държави членки трябва да са компетентни да разглеждат спора.

Понятията “един и същи предмет” и “едни и същи страни” в чл. 27 Регламент № 44/2001 имат своето автономно значение за този Регламент. Това автономно значение обаче е много близко до понятията в българския граждански процес.

В теорията и практиката на европейския граждански процес се приема, че един и същи предмет на делата е налице, когато исковете, предявени в съдилищата на две различни държави членки, имат за предмет едно и също право, което има едно и също съдържание и произтича от едно и също основание (произтича от едни и същи факти), независимо от вида на иска. Идентичност на делата е налице, когато кредиторът и по двете дела е предявил едно и също вземане срещу един и същи длъжник. В този случай съществува не само опасността от постановяването на противоречащи си решения, но също и от постановяването на две осъдителни решения. Втората опасност не е по-малка от първата, защото кредиторът така ще се снабди с две изпълнителни основания за едно и също свое вземане към един и същ свой длъжник, въз основа на които може да проведе срещу длъжника две принудителни изпълнения.

Един и същи предмет имат и делата, когато по едното дело кредиторът е предявил осъдителен иск за вземането си към ответника, произтичащо от конкретен договор, а ответникът е предявил в друга държава членка отрицателен установителен иск за същото вземане. По част от делата в практиката на СЕС се добавя и изискването за еднакво правно основание, но не като приложение на конкретна правна норма, а като по-обща правна квалификация на вземането, напр. произтичащо от деликт или от неоснователно обогатяване. Според мен при различна правна квалификация, дадена от ищеца по двете дела, те трябва да се смятат за идентични по смисъла на чл. 27 Регламент № 44/2001. Това е така, защото правната квалификация следва от твърдяното основание и съдържание на правото.

В практиката и в теорията на европейския граждански процес се приема, че предвиденият в чл. 27 Регламент № 44/2001 обективен идентитет на делата е налице, когато двете дела взаимно се изключват. Това е така, ако по първото дело кредиторът е предявил осъдителен иск за произтичащо от договор вземане, а по второто дело длъжникът е предявил иск за обявяването на договора за нищожен, макар че, стриктно погледнато, тези две дела са на равнище на преюдициалност и би трябвало да попадат в приложното поле на

чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001, а също и когато единият иск е осъдителен за вреди от неизпълнение на договор, а другият е отрицателен за липса на виновно неизпълнение на договора (делото “Татри”: а) осъдителният иск на втората група ищци, заведен в Англия, и по-късно заведеният отрицателен установителен иск на собственика на кораба срещу тях в Холандия; б) отрицателният установителен, предявен в Холандия от собственика на кораба срещу товародателите и товарополучателите от I и III група, и по-късно предявеният от тях осъдителен иск срещу него в Англия). Целта на това тълкуване е да се възпрепятства ответникът да протака делата.

Понятието едни и същи страни по смисъла на чл. 27 Регламент № 44/2001 също е автономно и също се доближава до понятието в българското процесуално право. Този субективен идентитет на делата е налице, когато има пълно съвпадане на страните по двете дела, както и когато е налице еднаквост на част от страните. В теорията и в практиката на европейския граждански процес обаче се приема, че в този случай висиящността се преценява само за съвпадащите страни, а за останалите делото продължава. Това разбиране допуска да се получи противоречие на решенията по двете дела. Напр. ако по едното дело е предявен иск срещу главния длъжник в Германия на осн. чл. 2 във вр. с чл. 59 Регламент № 44/2001, а след това по другото дело при условията на субективното съединяване на исковете на осн. чл. 26 в България са предявени исковете срещу главния длъжник и поръчителя (поради солидарната отговорност по българското право), делото спрямо главния длъжник трябва да се прекрати на осн. чл. 27 Регламент № 44/2001, а делото срещу поръчителя – да продължи. С това се цели да се попречи за шиканите в процеса, които биха имали за цел избягване на отвода за висиящ процес. В разглеждания случай обаче бихме могли да приложим чл. 28, ал. 2 за връзка между делата, като би следвало да се изследва дали иска срещу другарите може да бъде съединен по правото на първоначално сезирания съд.

Отводът за висиящ процес е антиципиран отвод за СПН като абсолютна отрицателна процесуална предпоставка за допустимост на процеса. Затова едни и същи страни по смисъла на чл. 27 Регламент № 44/2001 ще бъдат налице както в случаите на идентичност на страните по двете дела, защото именно те са адресатите на СПН. Отклонение от това правило има само спрямо лицата, които по силата на съответните разпоредби на националното право на съда, разглеждащ първото заведено дело, са обвързани от СПН на решението, макар и да не са били страни по делото. Такова е положението по българското право при процесуалната субституция (чл. 26, ал. 3 ГПК) при условията на суброгацията и при задължителното необходимо другарство (чл. 304 ГПК).

Затова СЕО допуска възможност за отклоняване от формалния белег за едни и същи страни при пълна или частично съвпадаща идентичност. Когато не са еднакви страните, но техните интереси по отношение на предмета на споровете до такава степен се покриват, че решението по едното дело би

породило СПН и по отношение на страните по другото дело (т. 19 от решението по делото Drouot Assurances SA v Consolidated Metallurgical Industries (CMI Industrial Sites), Protea Assurance and Groupement d'Interet Economique (GIE) Reunion Europeenne (Case C-351/96) Court of Justice of the European Communities (Fifth Chamber) 19 May 1998 [1998] I.L.Pr. 485).

Емблематично в приложението на чл. 27 Регламент № 44/2001 е решението на CEO по делото “Татри”, което е образувано по преюдициално запитване на английския съд. Това решение е задължително за правоприлагането (чл. 267 от ДФЕС (придирен чл. 234 ДЕО)).

В казуса има няколко висящи дела във връзка с отговорността на собственика на кораба за вреди, причинени при превоз на соево олио, получили се поради замърсяването му с нафта. Пред английския съд са били предявени иски за обезщетение по три различни дела в различни държави членки от три групи ищци, в които има товародатели, товарополучатели, а в третата група има и застраховател. Първоначално собственикът на кораба е подал пред холандския съд установителен иск срещу I и III група увредени лица, за установяване, че собственикът на кораба не носи отговорност за повредата на товара. Впоследствие тези две групи лица (с изключение на застрахователя) са предявили срещу собственика на кораба осъдителни иски за обезщетение, причинено от същото повреждане на товара на кораба “Татри”.

CEO е приел, че е при двете дела са налице един и същи предмет и едно и също основание, поради което трябва да се приложи чл. 27 Регламент № 44/2001 по отношение на делата по осъдителните иски, предявени от ищите по I и III група, защото исковете по тях са предявени след делото по установителния иск.

Втората група ищци са предявили иск за обезщетение от същото събитие пред английския съд. Малко по-късно собственикът на кораба е предявил срещу тези ищци установителен иск в Холандия, с който да се установи, че не носи отговорност за повреждането на товара. CEO е приел в този случай, че трябва да се приложи чл. 27 Регламент № 44/2001 спрямо установителния иск на собственика на кораба, предявен срещу II група увредени лица, защото той е по-късно предявеният иск.

Поради това, че между всички тези дела има много тясна връзка, изразяваща се в общия факт на увреждането на товара, въпреки че делата не са били между едни и същи страни, CEO е приел, че е налице изискуемата се в чл. 28, ал. 3 Регламент № 44/2001 връзка, обуславяща приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001.

Целта на европейския законодател е да доближи правното значение на висящия в друга държава членка процес до правното значение на тази висящност, която е налице пред националните съдилища (сравни чл. 126 ГПК). Затова, когато се установи подсъдност на първоначално сезирания съд, всеки друг съд, различен от първоначално сезирания, ще отхвърли юрисдикцията си в полза на този съд (чл. 27 Регламент № 44/2001).

За разлика от висиящността на две дела с идентичен предмет пред два съда на една и съща държава, при висиящността на двете дела пред съдилищата на различни държави членки съдът, пред който искът е предявен по-късно, не прекратява делото веднага, а е длъжен да го спре до установяване на компетентността на първия сезиран съд. Съдът може и е длъжен да прекрати делото, но едва след установяването на компетентност на първия сезиран съд.

Понятието “установяване на компетентност” на първия сезиран съд е автономно за Регламента. То не е познато на българското процесуално право. В българската литература по европейско право някои автори приемат, че установяване на компетентност трябва да стане с изричен акт, който да е влязъл в сила. Такова изрично произнасяне на чуждия съд, представляващо “установяване на компетентност”, е налице, когато той приема за разглеждане делото, като отхвърля възражение за липса на компетентност. Установяване на компетентност по смисъла на чл. 27 Регламент № 44/2001 обаче е налице и когато по първото дело в другата държава членка няма направени възражения за компетентност и няма изключителна компетентност на друг съд. Компетентността е установена с явяването на ответника, което се приравнява на приемане на компетентността по чл. 24 Регламент № 44/2001 – вж. т. IX). Няма основание съдът по второто дело да продължи с него.

Основните цели са две. Първо, да не се допусне едновременно висиящност и риск от противоречиви решения (ако и двата съда се считат за компетентни, което е възможно, защото са предвидени и допълнителни специални възможности, освен общата по местожителство на ответника). Второ, да не се допусне отказ и на двете съдилища да гледат делото, защото всеки счита другия за компетентен. Затова вторият съд само спира производството по делото, за да изчака дали първият съд няма да откаже да гледа при основателно възражение.

Б. Висящи процеси при връзка между делата

В чл. 28 Регламент № 44/2001 е регламентирано процесуалноправното значение на висящи дела (*Lis Pendens*), когато между тези дела има връзка. За целите на този член делата се считат за свързани, когато те са така близко обвързани, че е целесъобразно да бъдат разгледани и разрешени заедно. Така ще се избегне рискът от постановяване на противоречиви съдебни решения, което е възможно, ако делата се разглеждат отделно (чл. 28, ал. 3 Регламент № 44/2001).

Член 28 има за цел да регламентира не разпределението на компетентността по граждански и търговски дела, а да осигури хармоничното упражняване на правосъдие в рамките на ЕС, като гарантира, че в две държави членки няма да се произнасят противоречащи си съдебни решения при връзка между тях.

Предвидената в чл. 28 връзка между делата може да е от различно естество.

1. Съгл. чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001, когато свързани дела са

висящи пред съдилища от различни държави членки, всеки съд, различен от първоначално сезирания, може да спре разглеждането на делото. Двете дела трябва да са висящи пред съдилищата на две различни държави членки.¹⁰

Необходимо е между предметите на двете дела да има предвидената в чл. 28, ал. 3 връзка. Спирането по чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 има за цел зачитането на СПН както и на КД (ако то има такава) на решението, което ще се постанови по първото дело, от съда по второто дело. То е в изключително тясна връзка с чл. 33 от Регламент № 44/2001. То е антиципирана, изнесена напред възможност за зачитане на тези последици на решението. След като решението по първото дело породи тези си последици, съдът по второто дело ще го вземе предвид и ще зачете неговата СПН, съответно неговото КД (ако то има такава), като на осн. чл. 33 Регламент № 44/2001 го признае, без да е необходимо за това да се провежда каквато и да е специална процедура от съда по второто дело. По този начин ще се стигне до безпротиворечиво разрешаване на двата спора, макар и разгледани и разрешени в две различни държави членки. Затова връзката между двете дела трябва да е такава, която да изисква по второто дело се зачете СПН, съответно КД на решението, постановено по първото дело.

Тази връзка е налице, когато между предметите на двете дела има връзка на преюдициалност. При наличие на идентичност както в предмета, така и в страните по двете дела, приложим е чл. 27, а не чл. 28 Регламент № 44/2001. Във всички случаи на приложение на чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 съдът трябва да отчете дали спирането има връзка с чл. 33 Регламент № 44/2001 с оглед на зачитането на СПН и КД. Изискуемата се от чл. 28, ал. 1 връзка е налице и в случая, когато едно и също вземане по едното дело е предявено с иск, а по другото – с възражение за прихващане, особено когато националните правни системи скрепват със сила на пресъдено нещо решението по възражението за прихващане, каквито например са нашата и германската система (вж. становището на генералния адвокат Philippe Leger по делото Гантнър Електроник), защото и в този случай съществува опасност от постановяване на противоречащи си решения.

Съдебното решение по първото дело ще бъде признато от съда по второто дело с последиците, които то има по правото на съда, който го е постановил. В българската литература понякога се акцентира, че, за да бъде признато, няма изискване съдебното решение по първото дело да е влязло в сила. Аргументи се извличат от чл. 37 Регламент № 44/2001. В чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 е постановено, че съд на държава членка, в който се иска признаване на съдебно решение, постановено в друга държава членка, може да спре разглеждането на делото, ако срещу съдебното решение е внесена обикновена жалба. Чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 не отменя необходимостта за бъдат признати (зачетени) правните последици на

¹⁰ Началният момент на висящността на процеса се определя съобразно автономното за европейския граждански процес определение на чл. 30 Регламент № 44/2001.

решението, постановено в една държава членка, те да трябва да са настъпили в държавата членка, където решението е постановено.

Не може да бъде зачетена СПН на решение, която още не е възникнала в държавата по произход на това решение. СПН на решението, т.е. установителното му действие както по българското процесуално право, така и в сравнителноправен аспект, възниква от момента, в който то става необжалваемо по пътя на редовните способи за обжалване. Тогава настъпва и КД на решенията, с които се уважават конститутивни искове. То може да настъпи преди настъпването на необжалваемостта, само когато изрична норма в съответната държава членка по произход на решението предвижда това (както напр. се прави по решенията по спорна съдебна администрация, каквито са производствата за родителските права и личните отношения между родители и деца). Тогава това настъпване е временно или под условие, че решението няма да бъде отменено. Посочените производства за родителските права и личните отношения между родители и деца обаче вече са в приложното поле на Регламент № 2201/2003, а не на Регламент № 44/2001. По исковите дела по конститутивни искове (от който тип са нашите по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, чл. 87, ал. 3 ЗЗД; делбен иск) в сравнителноправен аспект подобно предварително пораждаване на КД на СПН не се предвижда, защото съдържанието на КД се предопределя от съдържанието на потестативното право, предмет на иска, а то трябва да бъде установено със СПН. За разлика от СПН и КД, за ИС все повече в законодателствата се предвижда тя да възникне не само едновременно със СПН (класическият школки случай), но и преди СПН (напр. при незабавна изпълняемост на въззивното решение, при допускане на предварителното изпълнение на първоинстанционното решение). Тя може да не е последица на решение, постановено по исков процес (заповед за изпълнение; „публични“, „автентични“ документи, които съществуват като несъдебни изпълнителни основания в някои държави членки).

Както посочих, целта на спирането по чл. чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 е да се осигури възможността на осн. чл. 33 Регламент № 44/2001 решението по първото дело да се зачете по второто дело поради връзката на преюдициалност. Зачитането на СПН и КД на чуждото съдебно решение следва да се направи в съответствие с обективните и субективните им предели така, както са уредени по правото на държавата членка, чийто съд е постановил решението. Затова страните по второто дело трябва да са и адресати на СПН и КД на решението по първото дело. Това е така, когато страните по делата по чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 имат едни и същи страни. Следователно, по начало трябва делата по чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 да са висящи между едни и същи страни и първото дело да е по преюдициално правоотношение между тях. Изискването за идентичност на страните няма да важи само в случаите, когато страна по второто дело е обвързана от СПН, съответно КД на решението по първото дело, макар и да не е била страна по това дело. Такова е положението по българското право

при процесуалната субституция (чл. 26, ал. 3 ГПК) при условията на суброгацията и при задължителното необходимо другарство (чл. 304 ГПК).

Прави впечатление, че европейският законодател е предвидил спиране на второто дело. Невинаги обаче по-късно заведеното дело е обусловеното. А както вече се посочи, нужда от приложение на чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 е налице тогава, когато искаме да обезпечим по-късно приложението на чл. 33 Регламент № 44/2001 и да осигурим постановяването на непротиворечащи се решения по две свързани по предметите си дела между едни и същи страни. Имаме нужда да спрем обусловеното дело, без значение дали то е второто или първото. Затова споделям критиките в литературата по европейски граждански процес относно ограничението на чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 до второто дело. Впрочем поради очертания характер на връзката съдилищата спират второто дело, само когато то е обусловеното, но не и когато то е обуславящото.

Най-вероятно една от причините европейският законодател да предвиди спиране на второто дело е обстоятелството, че обикновено по-рано заведеното дело е по-напреднало. Не винаги обаче това е така. Сочи се още, че другата причина е да се осуетят опити за шиканиране на ответниците да завеждат в друга държава членка иск, който стриктно погледнато е по преюдициално правоотношение, но целта е да се оспори вземането и да се забави процесът по първото дело. Напр. при предявен срещу ответника иск за произтичащо от договор вземане, той вместо да се брани с ИУИ, НИ или възражение в това дело, предявява в друга държава членка иск за обявяването на договора за нищожен или за неговото унищожаване.

Целта на чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 е подобна на целта на спирането в националното ни право на осн. чл. 229, ал. 1, т. 4 ГПК. Въз основа на чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 може да се постанови спиране както по искане на страните или на една от тях, така и по почин на съда, стига, разбира се, някоя от страните да го е уведомила, че има в друга държава членка по-рано заведен висящ процес между същите страни по преюдициално правоотношение. За разлика от националното право, спирането на второто дело не е задължително, а е по преценка на съда. При наличие на предвидената в чл. 28, ал. 3 връзка между делата, критерият за съда дали да спре второто дело е дали спирането на делото ще се отрази върху задължението му да разгледа делото в разумен срок (чл. 13 ГПК, чл. 6, ал. 1 Европейската конвенция за правата на човека).

Чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 урежда самостоятелно основание за спиране на делото, което се прилага пряко в държавите членки. Самата процедура за спирането на делото се извършва по националното процесуално право на всяка една държава членка. Това за нас означава, че се прилагат правилата за: постановяването и съдържанието на определенията за спиране на делото; обжалване на определенията (чл. 274 – 278 ГПК); спирането на сроковете (чл. 61 ГПК); възобновяване на спряното производство (чл. 230 ГПК). По правилата на националното право се определя и крайният момент

на допустимото спиране на делото на осн. чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001.

В литературата по европейски граждански процес се сочи, че в повечето държави членки спирането е възможно, докато делото е висящо пред втора инстанция. По нашето право няма изричен текст, с който да е установен преклузивен срок за спирането по чл. 229, ал. 1, т. 4 ГПК, защото нашата касационна инстанция не е извънредна инстанция, какъвто беше ПРН, и каквито са третите инстанции в някои други страни.

В т. 8 от ТР № 1/2001 г., ОСГК на ВКС обаче се прие, че не е допустимо спиране на делото пред ВКС на основание чл. 182, ал. 1, б. "г" ГПК (отм.) (идентичен на чл. 229, ал. 1, т. 4 ГПК). ВКС не е инстанция по същество и не може да съобрази при постановяване на решението си нови фактически обстоятелства, каквито представляват установените с решението или с присъдата по обуславящото дело, а трябва да изхожда при упражняване на контрола си за законосъобразност само от установената от въззивния съд фактическа обстановка. С т. 9 от ТР № 2/2004 г., ОСГК на ВКС се прие, че спиране на касационното производство на осн. чл. 182, ал. 1, б. "г" от стария ГПК (отм.) (идентичен с чл. 229, ал. 1, т. 4 ГПК) е възможно, когато ВКС е дал ход за разглеждане по същество на обусловеното дело при условията на чл. 218и ГПК (отм.), с оглед зачитане на задължителната сила на влязлото в сила решение. Тази практика се следва и при новия ГПК. С оглед на характера на касационното производство като контролноотменително се приема, че е недопустимо приложението на чл. 229, ал. 1, т. 4 ГПК при първоначално касационно обжалване (Определение № 79 от 27.07.2010 г. по т.д. № 517/2010 г., I т.о., Определение № 92 от 17.06.2010 г. по гр. д. № 704/2010 г., I г.о. и др.). Същото разрешение ще е приложимо и при повторно касационно обжалване в хипотезата на ал. 1 на чл. 295 ГПК. Приема се, че възможността ВКС да спре производството по касационното дело, когато е обусловено от друго висящо дело с преюдициално значение, е приложима само при повторно касационно обжалване, и то след като е отменено въззивното решение и е даден ход по същество пред ВКС (ал. 2 на чл. 295 ГПК). Като се има предвид обаче, че критерият на съда по второто дело дали да спре делото е дали спирането на делото ще се отрази върху задължението му да разгледа и реши делото в разумен срок (чл. 13 ГПК, чл. 6, ал. 1 ЕКПЧ), при приложението на чл. 28, ал. 1 българските съдилища би трябвало да се ограничат в спиране до приключването на съдебното дирене във въззивната инстанция.

2. Отчитане на висящността на две дела пред съдилищата на две различни държави членки по свързани помежду си искове в хипотезата на чл. 28, ал. 2

Съгл. чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001, когато пред първа инстанция пред две държави членки има висящи дела по свързани помежду си искове, съдът по второто дело може по молба на една от страните да отклони подсъдността си, ако съдът по първото дело е компетентен по второто дело и правото му допуска тяхното съединяване. Чл. 28, ал. 1 и ал. 2 се отнасят

помежду си като две специални норми. Чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 не се прилага при кумулативното наличие на предпоставките на чл. 28, ал. 1, а именно: а) връзка на преюдициалност между предметите на делата; б) идентичност на страните при очертания в предходната точка смисъл.

Чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 ще се приложи, когато делата са между същите страни, но връзката между делата нито е на взаимно изключване (чл. 27), нито е на преюдициалност (чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001). Разбирането за свързани дела при приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 е максимално широко. В практиката на СЕО се приема също, че при отделни дела и съдебни решения би съществувал риск от противоречащи си съдебни решения, без непременно да има риск от взаимно изключващи се правни последици (напр. при няколко субективно съединени иска срещу един превозвач, предявени в една държава членка и други съединени иски за вреди срещу същия превозвач, предявени в друга държава членка, за причинени вреди, произлезли от едно и също събитие – вж. делото “Татри”). Нуждите от съществуването на чл. 28, ал. 2 Регламента невинаги са свързани със зачитането на СПН и КД на решението. Затова за приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 не е задължително страните да са едни и същи. Затова може да се съединят свързани помежду си дела, по които страните не са идентични, в т.ч. и когато връзката между двете дела е такава на преюдициалност. Връзка между делата по смисъла на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 има и при субективно съединяване на исковете (в нашия случай на обикновено другарство), заради общи права и задължения или общи факти в основанието.

В горния пример (б. А) на иск, предявен срещу главния длъжник в Германия, и иск, предявен срещу него и поръчителя в България, напр. при иски срещу деликвент и застрахователя, ако в държавата по първото дело е допустимо съединяването на двете дела, въпрос, от решаването на който зависи изходът на делото, е наличие на общ факт или на общо правоотношение в основанията на двата иска – максимално широко с всички случаи, в които съществува риск от противоречиви съдебни решения, дори когато решенията могат да бъдат отделно изпълнени и правните им последици не са взаимно изключващи се.

Чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 съдържа много специално процесуално правило за отчитане на наличието на висящи процеси по свързани помежду си дела. В чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 се дава възможност съдът, пред който е висящо второто дело, да отклони подсъдността си, т.е. да се откаже от своята компетентност, макар че по правилата на Регламент № 44/2001 той е компетентен да разгледа това дело. Аналог в националното процесуално право в това отношение няма. Съдът по второто дело не може да приложи чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 по свой почин. За да се откаже от своята компетентност на основание чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001, е нужно той да бъде сезиран с молба на една от страните за това. Няма пречка молбата да изхожда и от двете страни. Сроктът,

до който може да бъде подадена молбата по чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001, е докато тези искове са висящи пред първа инстанция.¹¹

Според българската процесуална теория и практика висящ е процесът, докато не влезе решението в сила. Първоинстанционното производство обаче приключва с постановяването на решението по него. От този момент се изчерпва и правораздавателната компетентност на първоинстанционния съд. Освен това последният момент, в който страните могат да правят искания и да представят доказателства, е приключването на съдебното дирене (чл. 149, ал. 1, чл. 439, ал. 2 ГПК). След този момент те не могат да правят искания и да представят доказателства. В новия ГПК устните състезания са ясно разграничени от съдебното дирене. В устните състезания страните могат да дават своя анализ на събраните по делото доказателства, както и своите правни доводи и анализи.

Важно условие за приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 е съдът по първото дело да е компетентен и по иска по второто дело. Преценката се извършва от съда, пред който е висящо второто дело. Тя обаче не обвързва съда, пред който е висящо първото дело. Ето защо, въпреки че съдът по второто дело се е отказал от компетентност, смятайки, че първият сезиран съд е компетентен, последният може да приеме, че не е компетентен.

Друго важно условие е според правилата на държавата членка, където е висящо първото дело, да е допустимо съединяването на двата иска. И в това отношение вторият съд прави преценка по чуждо процесуално право. Тази преценка не обвързва съда, пред който първото дело е висящо.¹²

Съдът, пред който е висящо второто дело и който се отказва от своята компетентност, не може да изпрати делото на съда на държавата членка, пред който е висящо първото дело. Подобни правила няма нито в Регламент № 44/2009, нито в другите Регламенти на ЕС в областта на гражданския процес. Връзката между правосъдните системи на отделните държави членки е на ниво, различно от връзката между националните съдилища в една държава членка. Това са държавни правосъдни органи, упражняващи държавна правосъдна функция на различни държави, макар и обединени в ЕС, при което не може съдът на едната държава да задължи съда на другата държава да разгледа едно дело, което му се изпраща.

Чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 урежда предпоставките и реда, когато

¹¹ Първоначалният момент за определянето на висящност на делото пред първа инстанция следва да бъде определен според автономната квалификация на чл. 30. Крайният момент обаче трябва да бъде определен съобразно процесуалните правила на държавите членки, където се разглеждат двете висящи дела. Съдът по второто дело трябва да прецени според собственото си процесуално право първоинстанционната висящност на собственото си дело, а за първото дело това ще стане според правилата на държавата членка, където то е висящо.

¹² За да се улесни приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 се предлага Европейският съдебен атлас по граждански въпроси да бъде разширен, като в него се включи информация за вътрешното процесуално право на държавите членки относно съединяването на свързани искове. В Зелената книга се предлага обсъждане на еднообразни правила за съединяване на искове.

в две държави членки са висящи две дела между същите страни, между предметите на които има визираната в чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 връзка, да се прекрати второто дело и да се даде възможност искът по него да се предяви пред съда, пред който първото дело е висящо, за общо и безпротиворечиво разглеждане на двете дела. Това е специфичен институт на европейския граждански процес, много специално отчитане на висящност на процеса при връзка между делата, висящи пред съдилищата в две различни държави членки.

Съединяването на двете дела пред един и същи съд е с цел да се постигне процесуална икономия и най-вече по двата иска да се постановят решения, които не си противоречат, без да се преминава през необходимостта за спиране на второто дело на осн. чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 и признаването на решението по първото дело на осн. чл. 33 Регламент № 44/2001. Именно заради тази възможност за съединяване на делата в съда, където е висящо първото дело, е изискването по чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 делата да са висящи пред първоинстанционния съд.

От друга страна, процедурата за отказа от компетентност по чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 е с цел да не се наруши чл. 27 Регламент № 44/2001 за недопустимост на едновременната висящност на две дела между едни и същи страни с идентичен предмет. Чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 дава възможност да се прекрати второто дело, защото се предполага, че като по-късно заведено то не е и толкова напреднало като първото. Страната, поискала приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001, обаче може да не предяви иска пред съда по първото дело. Така тя ще злепостави страната, която е направила усилия и изразходвала средства по второто дело.

За да се избегне опасността второто дело да бъде прекратено, в практиката по европейския граждански процес на част от съдилищата съдът дава срок на ищеца да предяви иска, като спира делото на осн. чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 и дава срок на заинтересованата страна да предяви нов иск пред съда, където е висящо първото дело, идентичен с този по второто. Второто дело се прекратява, след като бъде предоставено доказателство за предявяването на такъв нов иск.

За да се избегнат шикани в процеса, аз бих предложила следващата крачка, подобно на практиката на българските съдилища по приложението на чл. 390 и чл. 422 ГПК – да се даде на страната възможност да предяви иска пред съда по първото дело, като ѝ се даде срок, в който да представи доказателства, че е предявила този иск. Ако в този срок тя не представи доказателства, делото да се възобнови.

Очертаната практика е на ръба на противоречието с чл. 27 Регламент № 44/2001, защото спряното на осн. чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001 дело е също висящо. Не ми изглежда приемлива идеята на някои колеги чл. 28, ал. 2 Регламент № 44 у нас да се съчетае с оттегляне на иска. Вярно е, че на осн. чл. 332, ал. 2 ГПК може да се предяви същият иск. Но предявяването на същия иск след прекратяването на делото не е и не може да бъде равнозначно

на запазването на неговата висиящност. Прекратяването на делото при оттеглянето на иска е свързано с отпадането на последиците на спиране и прекъсване на давността, докато приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 не би трябвало да води до тяхното отпадане.

Освен това оттеглянето на иска по чл. 332, ал. 1 ГПК след приключването на първото съдебно заседание може да доведе до прекратяването на делото, само ако ответникът е съгласен на това. Такова съгласие не се иска по чл. 28, ал. 2.

Не без значение е и обстоятелството, че както страната, която иска приложението на чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001, така и противната страна е направила разходите по висиящия процес и няма за какво да я караме да прави нови разходи за нова държавна такса, за новото събиране на доказателствата, за нови адвокатски възнаграждения, ако искът ѝ не бъде допуснат от съда, пред който е висиящо второто дело. Ето защо разумно би било отказът от компетентност на осн. чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001 да се прави под условието, че бъдат представени в съда по второто дело доказателства, че искът, предмет на второто дело, е предявен пред съда по първото дело и двете дела са съединени. В противен случай страната, която е направила разходи за защитата си по второто дело, може да се окаже, че ги е правила напразно.

Другото решение, което се предлага в германската теория и практика по европейски граждански процес, е безусловно прекратяване на второто дело на осн. чл. 28, ал. 2 Регламент № 44/2001, съчетано с възможност за последващото му възобновяване на осн. чл. 6 ЕКПЧ, ако искът не бъде предявен пред съда, пред който е висиящо първото дело, или не бъде допуснат за съвместно разглеждане по първото дело.

Чл. 28 Регламент № 44/2001 се сочи като един от най-трудните за приложение в европейския граждански процес. В Становището на Европейския икономически и социален комитет относно “Зелена книга за преразглеждане на Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела” са посочени следните насоки за изменение на Регламента във връзка с *Lis pendens* и чл. 28 Регламент № 44/2001:

4.7.2. По отношение на установяването на наднационални правила, които да гарантират ефективността на споразуменията за избор на компетентен съд, сключени между страните, в случай че съществуват паралелни производства, се препоръчва, по съображения за ефективност, бързина и правна сигурност, да се измени правилото *lis pendens* във въпросния Регламент, като се предвиди като гаранция задължение за пряка връзка и сътрудничество между съответните две съдилища.

4.7.3. Положително въздействие може да има създаването на механизъм за връзка и сътрудничество между съответните съдилища, възлагащ на съда, който се е отказал от компетентност, да поднови гледането на делото, в случай че сезираният първоначално съд на свой ред се десезира, с което ще

бъдат избегнати негативните конфликти относно компетентността като съществуващия в Регламент (ЕО) № 2201/2003.

4.7.4. В този смисъл “lis pendens”, съчетан с гаранции, би позволил да бъде определен срок, в който компетентният по реда на сезиране съд (прилагайки правилото “приоритетен по време”) следва да се произнесе относно своята компетентност и да бъде задължен, ако я запази, да информира редовно, в рамките на други задължителни срокове, другия съд за хода на производството.

4.8. Въвеждането на “правилото за дължима грижа”, което задължава съдилищата да предоставят точна информация относно съответните нови обстоятелства на две или повече съдилища, намиращи се в ситуация lis pendens по едно и също дело, по което са обявили изключителна компетентност, несъмнено би увеличило правната сигурност.

3. В чл. 29 Регламент № 44/2001 е уредена специфична хипотеза на lis pendens. Постановено е, че когато исковете спадат към изключителната компетентност на няколко съдилища, всеки съд, различен от първия сезиран съд, се отказва от компетентност в полза на този съд. Задължение на всеки съд на друга държава членка, който е сезиран с иск след предявяването му по първото дело, е да се откаже от своята компетентност в полза на първия сезиран съд.

Чл. 29 Регламент № 44/2001 е приложим при изключителната компетентност – във връзка с търговски дружества, юридически лица или сдружения по чл. 22, ал. 2 Регламент № 44/2001, на съдилищата на държавата членка, където се намира седалището, тъй като съдът на всяка държава членка определя по своите правила на международно частно право къде е седалището. Договорната компетентност по чл. 23 Регламент № 44/2001 се определя също като изключителна.

Приложението на чл. 29 Регламент № 44/2001 е възможно, само когато страните са избрали за компетентни съдилищата на няколко държави членки и всички съдилища с изключителна компетентност са компетентни въз основа на чл. 23 Регламент № 44/2001. Ако един от тях е компетентен на осн. чл. 23 Регламент № 44/2001, а другият на осн. чл. 22 Регламент № 44/2001, тези по чл. 23 Регламент № 44/2001 трябва да се смятат за некомпетентни на осн. чл. 25 от Регламент № 44/2001.

При изключителната компетентност по чл. 22, ал. 1 Регламент № 44/2001 по местонахождението на имота, чл. 29 Регламент № 44/2001 не може да се приложи. В теорията и практиката по европейски граждански процес се приема с основание, че, ако имотът се намира на границата на две държави членки, така че едната част от него е на територията на едната, а другата – на другата, съдът на всяка от държавите е компетентен на разгледа спора само за тази част от имота, който попада на територията на тази държава членка.

XIII.

Признаване и изпълнение на решението

А. За постигането на свободното движение на съдебни решения по граждански и търговски дела в Регламент № 44/2001, който е задължителен за държавите членки и пряко приложим в тях, има и подходящи правила, приложими по отношение не само на подсъдността, но и на признаването и допускането на изпълнението на съдебни решения.

Уредбата се намира в глава III на Регламент № 44/2001. В чл. 32 Регламент № 44/2001 европейският законодател е дал автономно за нуждите на Регламент № 44/2001 легално определение на понятието съдебно решение. Постановено е, че за целите на този Регламент "съдебно решение" означава всякакво съдебно решение, постановено от съд или трибунал на държава членка, както и да се нарича съдебното решение, включително декрет, заповед, решение или изпълнителен лист, както и определенията за разходите или разноските от служител на съда. Решението трябва да е по правоотношение, включено в приложното поле на Регламент № 44/2001 (чл. 1). В практиката си CEO приема, че не е съдебно решение по смисъла на чл. 32 Регламент № 44/2001 съдебната спогодба (делото *Solo Kleinmotoren GmbH v Emilio Boch* (Case C-414/92) Before the Court of Justice of the European Communities (6th Chamber) 2 June 1994 [1994] I.L.Pr. 457). От гледна точка на българския юрист това изглежда малко странно, защото в българското процесуално право изрично е постановено, че съдебната спогодба има сила на решение – чл. 234, ал. 3 ГПК. И това е така, защото тя се одобрява от съда след проверка дали не противоречи на закона и на добрите нрави. В цитираната практика, която е задължителна на осн. чл. 267 ДФЕС (чл. 234 ДЕО), се акцентира на договорния характер на спогодбата, макар и да е сключена пред съд. И още, че решение е този акт на съда, който материализира негово волеизявление, а не волеизявление на съда като държавен правосъден орган. В чл. 58 Регламент № 44/2001 обаче СС е призната за акт, чието принудително изпълнение може да се допусне в другата държава членка, подобно на т.нар. публичен или автентичен документ, какъвто е например нотариалният акт, макар че от сравнителноправен аспект в повечето държави членки е постановено, че тя има силата на влязло в сила решение. Приема се също, че СС не е решение по смисъла на чл. 32 Регламент № 44/2001.

Признаване на решението означава да бъдат признати (зачетени) неговите последици: СПН, КД и ИС. Признаването на ИС на решението, постановено в една държава, в друга държава, се нарича още допускане на принудителното изпълнение в държавата по изпълнението. Признаването на СПН и КД на решението, постановено в една държава членка, в друга става пряко, без за това да е нито необходимо, нито допустимо да се провежда производство по екзекватура. За допускането на принудителното изпълнение на решение, постановено в една държава членка, в друга държава членка в Регламент № 44/2001 е регламентирано съкратено производство по екзекватура.

Б. Съгл. чл. 33, ал. 1 Регламент № 44/2001 съдебно решение, което е постановено в държава членка, ще бъде признавано в другата държава членка, без да се изисква каквато и да е специална процедура. Така е установено т.нар. пряко признаване на последиците на решението, за което за разлика от признаването на решенията, постановени в държави нечленки, не е необходимо да се провежда производство по екзекватура. То е първата значителна стъпка в увеличаването на доверието между правосъдните системи на държавите членки. В дублиращата чл. 33, ал. 1 норма на чл. 621, ал. 1 ГПК съответно е постановено, че съдебно решение или друг акт се зачита от органа, пред който се предявява, въз основа на препис, заверен от постановилия го съд, и придружаващото го удостоверение, когато акт на ЕС изисква това. Последното уточнение за удостоверението е направено заради критиките, които бяха направени относно изискването за удостоверение решението да е влязло в сила. Това пряко признаване има действие между лицето, в чиято полза е направено признаването на решението, и органа, който е признал решението. Под орган в чл. 621 ГПК се разбира само несъдебен такъв. Напр. пред наш съдебен изпълнител искам да се позова като трето лице на решение, постановено в Германия между мен и длъжника, в което е установено, че колата, върху която е насочено принудителното изпълнение в България, не е на длъжника, а моя, за да не се налага да водя тук отново иск по чл. 440 ГПК. Целта на прякото признание по чл. 621 ГПК и Регламент № 44/2001 е да се постави решението, постановено в чуждата държава членка, от гледна точка на неговото зачитане от държавните органи и учреждения при същия или поне близък режим като решението, постановено от националния съд (сравни чл. 297 ГПК). Ако органът по чл. 621 ГПК откаже да признае чуждото решение, тогава трябва да използвам за признаването на решението съдебното производство по съкратената екзекватура по чл. 622 ГПК.

Специален вид пряко и в същото време съдебно признаване е предвиденото в чл. 622, ал. 4 ГПК и чл. 33, ал. 3 Регламент № 44/2001 инцидентно признаване пред съда. Касае се за признаване на СПН и КД (ако има такава) на решението, постановено в държава членка по всякакъв съдебен процес в друга държава членка. Съгл. чл. 33, ал. 3 Регламент № 44/2001, ако резултатът от дело в съд на държава членка зависи от определянето на свързан въпрос за признаване, този съд е компетентен по отношение на този въпрос. Касае се за пряко признаване, без да е необходимо да се преминава през производството по екзекватура. Касае се за зачитане на СПН на решението и КД (ако то има такава) по преюдициално за висящото дело правоотношение. В дублиращата норма на чл. 622, ал. 4 ГПК е постановено, че когато изходът на делото зависи изцяло или отчасти от признаването на чуждестранно съдебно решение, постановено в държава членка на ЕС, съдът, пред който е висящо делото, е компетентен по признаването. Процесуалният механизъм и предпоставките на това зачитане са същите, както при зачитането на СПН на решението на националния съд (чл. 297 ГПК). Това

пряко зачитане от съда при наличие на преюдициалност се нарича още и инцидентно съдебно зачитане. Разликата му с прякото признаване по чл. 621, ал. 1 ГПК е, че ако насрещната страна оспори признаването, съдът, пред който е висящо делото, ще разгледа оспорването и основанията по чл. 34 и чл. 35 Регламент № 44/2001, а няма да праща страната да предявява искане за отделното съдебно производство по чл. 623, ал. 1 във вр. с чл. 622, ал. 1 ГПК (сравни б. “В”, “Г” и “Д”). С други думи, то ще се развие вътре във висящото производство, както се разглежда спор по преюдициален въпрос (вж. б. “Г”).

Прякото признаване по чл. 33 Регламент № 44/2001 се отнася за СПН на решението и неговото КД (ако то има такова). Установеното в чл. 33, ал. 1 Регламент № 44/2001 пряко признаване на решението е за да бъде решението, постановено в една държава членка, от гледна точка на зачитането на неговата СПН и КД (ако има такова), третирано по същия начин като решението на националните съдилища. То не се отнася за признаването на изпълнителната сила на решението, което в българската и в германската процесуална теория и практика се нарича “допускане на принудителното изпълнение”, или “допускане на изпълнението”. От съпоставката на чл. 33 и чл. 38 Регламент № 44/2001 е видно, че за допускането на принудителното изпълнение е нужно да се проведе, макар и съкратено, но производство по екзекватура в страната, където се иска да се изпълни това решение. От гледна точка на гражданския процес признаването на решението по смисъла на чл. 33, ал. 1 във вр. с чл. 33, ал. 3 Регламент № 44/2001 се прилага при зачитане на СПН и КД на решението (ако то има такова), когато делото, в което се иска инцидентното признаване на решението, е по правоотношение, обусловено от правоотношението, предмет на решението (вж. и чл. 622, ал. 4 ГПК).

В. Ако представеното за пряко признаване решение бъде оспорено, съгл. чл. 33, ал. 2 Регламент № 44/2001 заинтересуваната страна, която изисква признаването на съдебно решение, може в съответствие с процедурите, установени в Раздели 2 и 3 на Регламента, да поиска решение, с което да се признае съдебното решение. В дублиращия текст на чл. 622, ал. 1 ГПК също е постановено, че заинтересованата страна може да поиска признаването на решението по реда на чл. 623 ГПК от окръжния съд по постоянния адрес на насрещната страна или по нейното седалище, а ако тя няма постоянен адрес или седалище на територията на Република България – по своя постоянен адрес или седалище. Когато и заинтересованата страна няма постоянен адрес или седалище на територията на Република България, искането се предявява пред СГС. Както в Регламента, така и в ГПК препращането е към съкратената екзекватура, която се прилага за допускането на принудителното изпълнение (вж. б. “А”). В “улесняващата” приложението на чл. 33, ал. 2 Регламент № 44/2001 норма е предвидено, че решението се зачита и признава въз основа на препис, заверен от постановилия го съд, и удостоверение за влизането му в сила, когато акт на ЕС изисква това (чл. 622, ал. 2 ГПК). Докато чл. 33, ал. 2 Регламент № 44/2001 обаче обуславя необходимостта от предявяването на искането по

раздели 2 и 3 Регламент № 44/2001 за провеждане на специалната процедура по екзекватура, от наличие на оспорване на признаването, в чл. 622, ал. 1 ГПК няма такова изискване. Затова у нас битува разбирането, че страната може да избере или да мине през прякото признаване или инцидентно, или да мине през съкратената процедура по екзекватура, за да не се налага да провежда няколко пъти преки признания и възможност за оспорвания. Споделя се и обратното разбиране, според което се касае за установителен иск, поради което страната трябва да докаже правен интерес от предявяването на искането за екзекватурата. Актът, с който съдът се произнася по искането за признаването на решението, постановено в друга държава членка, е наречен от българския законодател разпореждане. Постановено е обаче, че това разпореждане има значението на решение, постановено в исков процес (чл. 622, ал. 3 ГПК). Това означава, че българският законодател третира искането за признаване на решението, постановено в друга държава членка, по съдебен ред като иск. Това си е екзекватура, макар и съкратена такава. Искът е установителен. Негов предмет не е материалното правоотношение, предмет на решението, а установяването на последиците на решението, чието признаване се иска у нас. Затова искането трябва да бъде направено в писмена форма.

Г. Лесният на пръв поглед въпрос за прякото, съответно инцидентното, признаване на решението се е превърнал в доста спорен в литературата, като се избягва даването на отговор на практически важни въпроси. Ясно е, че когато решението е представено за признаване пред несъдебен орган и не бъде признато, страната трябва да използва специалното съкратено производство по екзекватура, предвидено в раздели 2 и 3 на Регламент № 44/2001. Проблемът е обаче за прякото инцидентно признаване на решението от съда по висиящия процес, когато то се отнася до преюдициален за него въпрос и противната страна го е оспорила. Критикува се българският законодател, но не се отчита обстоятелството, че той е преповторил текстове от Регламента. Смятам, че от съпоставката на чл. 33, ал. 1, 2 и 3 Регламент № 44/2001 и систематическото място на чл. 33, ал. 3 Регламент № 44/2001 може да се направи изводът, че съдът, пред който по висиящото пред него дело е представено решението, за да бъде зачетена неговата СПН (и КД, ако има такова) по отношение на преюдициално за висиящото дело правоотношение, трябва да се произнесе по въпроса за признаването на това решение както когато то не се оспорва, така и когато насрещната страна го оспорва. Той не следва да препраща делото за отделна процедура по чл. 623 ГПК, съответно по раздели 2 и 3 Регламент № 44/2001.

Показателна в това отношение е уредбата на чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001, която европейският законодател е дал на съотношението между висящите процеси при наличие на връзка на преюдициалност и необходимостта да се спре второто дело. Тя е именно за да може съдът, пред който делото е висящо, да зачете СПН (и КД, ако решението има такова). Ако европейският законодател искаше да препраща към екзекватурата при всяко

оспорване, местата на чл. 33, ал. 2 и 3 Регламент № 44/2001 щяха да бъдат обърнати и нямаше да има чл. 28, ал. 1 Регламент № 44/2001. Подобна нужда от нарочно производство по екзекватура при всяко оспорване от насрещната страна би било според мен в противоречие с идеята за пряко признаване на решенията вътре в ЕС. Ето защо смятам, че, ако бъде представено решение, постановено в друга държава членка, по висящ процес у нас, което е по преюдициално за този процес правоотношение, и бъде направено оспорване от противната страна, нашият съд трябва да се занимае и с основанията за отказ по чл. 34 Регламент № 44/2001. Всъщност за това по чл. 34, ал. 1 той трябва служебно да следи. То е видно от самото решение. За основанията по чл. 34, ал. 2, 3 и 4 съдът не може да има данни. Затова той ще се занимае с тях само, доколкото се твърдят от противната страна, която е била ответник по първото дело, съответно бъдат доказани от нея. Оспорването на инцидентното признаване прилича много на това по чл. 193 ГПК. Само че тук не се оспорва автентичността на решението, а годността му да бъдат признати неговите последици. По аналогия на чл. 193 смятам, че сроковете за оспорването трябва да се приложат и в тази хипотеза. Те са и във връзка с изискването за разглеждането на делото в разумен срок. По отношение на формата обаче, ако то е направено в СЗ, може да бъде направено и устно. Съдът по арг. на чл. 146, ал. 3 във вр. с чл. 146, ал. 1, т. 4 и 5 ГПК трябва да даде указание и възможност на тази страна да представи доказателства във връзка с твърденията за наличие на обстоятелства по чл. 34, ал. 2, 3 и 4 Регламент № 44/2001. Съмнения във верността на този логически извод и приложението му в практиката възникват във връзка с установената в Приложение II Регламент № 44/2001 компетентност на окръжния съд, а висящото дело може да е от компетентността на районния съд. Според мен, като имам предвид систематическото място на чл. 33, ал. 3 и ал. 2 Регламент № 44/2001 и чл. 34 Регламент № 44/2001, тази компетентност е само в случаите на нарочно производство. А в хипотезата на инцидентното пряко признаване въпросът ще се реши от съда, пред който делото е висящо, по същия начин, както се решава въпросът за зачитането на решението на националния ни съд (с добавката на чл. 34 Регламент № 44/2001).

Д. При признаване по съдебен ред обаче (по чл. 622, ал. 1 ГПК, т.е. извън висящо дело, по специалното производство по чл. 622 ГПК) зачитане не може да има, защото съдът не гледа друг спор, в който решението да се зачете. Когато е уважено искане за признаване по съдебен ред, се издава само разпореждане, “което има значение на постановено в исков процес” (според чл. 622, ал. 3 ГПК), съответно когато това “решение” ще бъде впоследствие зачитано от друг съд, няма да сме пред инцидентно зачитане на чуждо решение и няма да може отново да се повдигат възраженията по чл. 34 и 35 от Регламента. Съответно, веднъж признато по съдебен ред, не следва да може да се повдига и спорът дали е влязло в сила, защото ако обикновената жалба е била депозирана преди или в хода на признаването по чл. 622, ал. 1 ГПК, ответникът е следвало да поиска спирането по чл. 37 от Регламента, за да не

се издаде разпореждане преди влизане в сила, което вече ще се третира като национално решение и ще следва да се зачита от всички национални съдилища в страната по признаването (чл. 297 ГПК). Всъщност това е достатъчен интерес за молителя да не иска инцидентно, а именно първо съдебно признание, за да се убеди, че в бъдещ процес, който тепърва би завел, няма да може да се оспорва това решение. Той има правен интерес да използва с опростената екзекватура за изчерпи възраженията на насрещната страна, преди да реши дали да прави разноски по предявяване на обусловения иск, където вече “наготово” ще може да иска зачитане на признатото вече решение (неговата СПН и конститутивно действие, ако има такова), постановено в друга държава членка.

Е. При никакви обстоятелства не се допуска преразглеждане по същество на чуждестранно съдебно решение (чл. 36 Регламент № 44/2001). Основанията за отказ да се признае решението са лимитативно изброени в чл. 34 Регламент № 44/2001. Съдът, където се иска признаването на решението, не може да го проверява от гледна точка на правилност и допустимост, нито от гледна точка на националното право на съда по произход, нито от гледна точка на общностното право. Съдебното решение няма да се признае:

а) ако такова признаване явно противоречи на публичната политика (обществения ред) в държавата членка, където се иска признаването (съдът по признаването прави тази преценка по националното си право, но границите на това понятие се определят от тълкуването на Регламента);

б) когато то е постановено в нарушение на явяване, ако на ответника не е връчен документът, който слага начало на делото, или равнозначен документ в достатъчен срок и по такъв начин, който да го улесни да организира защитата си, освен ако ответникът не е успял да започне дело за оспорване на съдебното решение, когато е било възможно да стори това (Нарушаването на процесуалните права на защита е автономно понятие на Регламента. Нарушенията са разнообразни. Практиката по този текст е богата);

в) ако то противоречи на съдебно решение, постановено по спор между същите страни в държавата членка, в която се иска признаване (Тази хипотеза е налице, ако има влязло в сила решение на държавата по признаването, което е несъвместимо с решението, чието признание се иска, т.е. чиито правни последици взаимно се изключват. Например, когато имаме влязло в сила българско решение, с което искът е отхвърлен, а решението, чието признаване се иска у нас, го уважава). В случая на посоченото противоречие е без значение дали нашето решение е постановено по-рано или по-късно от решението, чието признание се иска у нас. Касае се за сблъсък на СПН на двете решения. Приоритет се дава на решението на държавата по признаването, без значение дали то е постановено преди или след решението, чието признаване се иска;

г) ако то противоречи на по-ранно съдебно решение, постановено в друга държава членка или в трета държава по същия предмет и между същите

страни, при условие че по-ранното съдебно решение отговаря на условията, необходими за признаването му в сезираната държава членка. И в тази хипотеза трябва да имаме две решения, чиито правни последици взаимно се изключват. И тук има сблъсък на СПН на двете решения. Решението, чието признаване се иска, трябва да е постановено след решението, постановено в другата държава членка или в трета държава. Това трето решение трябва да може да се признае в сезираната държава членка.

Съдът по признаването на решението не може да преразглежда подсъдността на съда на държавата членка по произход (чл. 35, ал. 3 Регламент № 44/2001). Този текст е израз на по-голямото доверие между правосъдните системи на държавите членки. Изключение прави проверката на изключителната компетентност. Съдебно решение няма да се признава, ако то противоречи на раздели 3, 4 или 6 от глава II или в случая, уреден в чл. 72 (чл. 35, ал. 1 Регламент № 44/2001). При проверката на основанията за подсъдността по чл. 35, ал. 1 Регламент № 44/2001 обаче съдът или органът, който е сезиран, ще бъде обвързан от фактическите обстоятелства, на които съдът на държавата членка по произход е основал подсъдността си (чл. 35, ал. 2 Регламент № 44/2001).

Съдебното решение по първото дело ще бъде признато от съда в държавата по признаването с последиците, които то има по правото на съда, който го е постановил. Зачитането на СПН и КД на чуждото съдебно решение следва да се направи в съответствие с обективните и субективните им предели така, както са уредени по правото на държавата членка, чийто съд е постановил решението. Затова страните по делото, в което се иска прякото (инцидентно) признаване на решението, трябва да са и адресати на СПН и КД на решението.

Ж. В чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 е постановено, че съд на държава членка, в който се иска признаване на съдебно решение, постановено в друга държава членка, може да спре разглеждането на делото, ако срещу съдебното решение е внесена обикновена жалба. По арг. на чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 в българската литература често се акцентира, че за да бъде признато у нас, няма изискване съдебното решение по първото дело да е влязло в сила, нито да е придружено с удостоверение за това. Чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 не отменя необходимостта, за да бъдат признати (зачетени) правните последици на решението, постановено в една държава членка, те да трябва да са настъпили в държавата членка, където решението е постановено. Не може да бъде зачетена СПН на решение, която още не е възникнала в държавата по произход на това решение.

Както посочих, установеното в чл. 33, ал. 1 Регламент № 44/2001 пряко признаване на решението, постановено в друга държава членка, е за да бъде решението, постановено в една държава членка, от гледна точка на зачитането на неговата СПН и КД (ако има такова), третирано по същия начин като решението на националните съдилища (сравни чл. 297 ГПК). Затова чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 няма и не може да има за цел да се

признават последици на чуждото решение, които още не са настъпили в държавата по произход. Той има за цел да установи такова признаване на последица на това решение, ако тя е настъпила в държавата по произход, преди още решението да е станало там необжалваемо. СПН на решението, т.е. установителното му действие, както по българското процесуално право, така и в сравнителноправен аспект, възниква от момента, в който то става необжалваемо по пътя на редовните способи за обжалване, с други думи, когато е влязло в сила. Тогава настъпва по начало и КД на решенията, с които се уважават конститутивни искове, освен ако неговото настъпване е обусловено от факти, настъпили след влизането на решението в сила (напр. чл. 364, ал. 2 ГПК за решението, с което искът по чл. 19, ал. 3 ЗЗД се уважава; чл. 349, ал. 6 ГПК за решението, с което се възлага неподеляемото жилище). То може да настъпи преди настъпването на необжалваемостта, само когато изрична норма в съответната държава членка по произход на решението предвижда това (както напр. се прави по решенията по спорна съдебна администрация, каквито са производствата за родителските права и личните отношения между родители и деца) и тогава това настъпване е временно или под условие, че решението няма да бъде отменено. По исковите дела по конститутивни искове (от който тип са нашите по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, чл. 87, ал. 3 ЗЗД; делбен иск) в сравнителноправен аспект подобно предварително пораждаване на КД на СПН не се предвижда, защото съдържанието на КД се предопределя от съдържаните на потестативното право, предмет на иска, а то трябва да бъде установено със СПН. За разлика от СПН и КД, за ИС все повече в законодателствата се предвижда тя да възникне не само едновременно със СПН (класическия школки случай), но и преди СПН (напр. при незабавна изпълняемост на въззивното решение, при допускане на предварителното изпълнение на първоинстанционното решение). Тя може да не е последица на решение, постановено по исков процес (заповед за изпълнение; “публични”, “автентични” документи, които съществуват като несъдебни изпълнителни основания в някои държави членки).

Чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 е с цел да покаже, че съдът по признаването трябва да зачете решението, ако неговите последици са настъпили в държавата по произход, в т.ч. и ако те са настъпили преди още решението да е станало необжалваемо. Затова от представеното решение трябва да е видно, че последиците, чието зачитане се иска у нас, са настъпили. Дали това ще бъде с официално отбелязване от съда по произход върху документа на решението (както това у нас се прави), или в отделно удостоверение на съда по произход е без значение.

Чл. 37, ал. 1 Регламент № 44/2001 има най-вече отношение към признаването на ИС на решението, което по Регламент № 44/2001 обаче става не пряко, а през съкратеното производство по екзекватура по глава III, раздел II, именно защото най-често в законодателствата на отделните държави членки за признаването на решението е нужно да има удостоверение от съда по произход, че решението подлежи на принудително изпълнение в

държавата по произход. Това е така, защото най-често за ИС е предвидено тя да настъпи преди неговата СПН, т.е. преди да стане необжалваемо, с други думи, преди да е влязло в сила.¹³

XIV.

Допускане на принудителното изпълнение

1. При приложението на Регламент № 44/2001 признаването на ИС на решението, постановено в една държава членка, в друга държава членка, чрез което се допуска неговото принудително изпълнение там, става по реда на специална, съкратена и ускорена процедура за екзекватура. В раздел 2 и 3 на глава III на Регламент № 44/2001 се намират унифициращите това производство правила. Производството по допускане на принудителното изпълнение се регулира с преките норми на Регламент № 44/2001 и съответните норми на националното право. В чл. 38, ал. 1 Регламент № 44/2001 изрично е предвидено, че съдебното решение, постановено в държава членка, се изпълнява в друга държава членка, когато по искане на заинтересованата страна то бъде обявено за изпълняемо там. Правилата на тази процедура са в чл. 38-56 Регламент № 44/2001. Касае се за съкратена, специална, но процедура по екзекватура. Нужно е специално решение на съда в държавата по изпълнението за допускане на изпълнението. Освен това чл. 40, ал. 1 Регламент № 44/2001 изрично препраща към националното право, уреждащо именно тази процедура. За тази цел е създаден чл. 623 ГПК. Ето защо чл. 623 ГПК се оказва, че не е толкова излишен, както се твърдеше доскоро в някои литературни източници. Друг е въпросът доколко всички норми в него са в пълен синхрон с целите на това съкратено производство за свободно движение на решенията вътре в ЕС и за по-бърза и по-лесна възможност за допускане на принудителното изпълнение на решение, постановено в една държава членка, в друга държава членка (т. 17 от мотивите). По реда на тази процедура може да бъде допуснато изпълнението на решение, попадащо в обхвата на Регламент № 44/2001, постановено в държава членка, във всяка друга държава членка, където се иска да бъде

¹³ В ГПК също има разпоредби относно признаването. В по-голямата си част те действително са дублиращи съответните разпоредби на Регламента. Изглежда законодателят е искал да се презастрахова или да улесни правоприлагащите органи у нас. В чл. 621 ГПК (сравни чл. 33, ал. 1 Регламент № 44/2001) е уредено прякото признаване, като е постановено, че съдебно решение или друг акт се зачита от органа, пред който се предявява, въз основа на препис, заверен от постановилия го съд, и придружаващото го удостоверение, когато акт на ЕС изисква това. Преди изменението на текста (ДВ, бр. 50 от 2008 г., в сила от 01.03.2008 г.) беше постановено, че се изисква удостоверение, че решението е влязло в сила. В резултат на критиките беше предизвикана посочената промяна. Като че ли законодателят се лута между разрешението, с което е свикнал в уредбата на признаването на чуждите решения досега, и критиката в литературата. Създава се реалната опасност да се отиде от едната крайност – да се признават у нас, съответно зачитат по обусловените дела, после, лиците на решенията на чуждите съдилища, преди още да са породили тези последици.

изпълнено по реда на принудителното изпълнение. Допускането на принудителното изпълнение в една държава членка обаче не може да измести необходимостта то да бъде признато пак по изричната процедура по екзекватура във всяка друга държава членка, където се търси неговото принудително изпълнение.

2. Родово компетентен да разгледа молбата за допускане на принудителното изпълнение е компетентният орган на държавата по принудителното изпълнение, посочен в списъка в приложение № II на Регламента. В съответствие с чл. 39, ал. 1 Регламент № 44/2001 в приложение № II на Регламента за Република България е посочен за компетентен по правилата на родовата подсъдност окръжният съд.

Във вр. с чл. 39, ал. 2 Регламент № 44/2001 в чл. 623, ал. 1 ГПК за местно компетентен е определен окръжният съд по постоянния адрес на длъжника – ФЛ, съответно по седалището на длъжника – ЮЛ или по местоизпълнението. Повторен е чл. 105 ГПК, който определя общата местна подсъдност според националното ни право за вътрешните граждански дела. Волята на българския законодател е ясно и категорично изразена.¹⁴

Освен посочения критерий при условията на изборност на подсъдност е даден и критерият за местоизпълнение. Понятието местоизпълнение има различно значение в материалното и в процесуалното право. В материалното право това е мястото на доброволното изпълнение на задълженията, които могат да бъдат носими, търсими или с точно определено място на изпълнение. Като се има предвид целта на съкратената процедура за екзекватура да се допусне принудително изпълнение на решението, под местоизпълнение следва освен мястото на доброволното изпълнение да се разбира и местоизпълнение по смисъла на изпълнителния процес съобразно чл. 427 ГПК. В противен случай би било невъзможно в България да се изпълни решение, постановено в друга държава членка, с която длъжникът е осъден например да заплати определено парично задължение и той няма адрес (съответно седалище) в страната, нито мястото на доброволното изпълнение на задължението е в България, но тук той има имущество, върху което може да бъде насочено и осъществено принудителното изпълнение. Същото важи и когато движимата вещ, която с решението, постановено в една държава членка, длъжникът е осъден да върне, към момента на принудителното изпълнение се намира вече в друга държава членка.

3. Съкратеното и опростено производство по екзекватура по Регламент № 44/2001 се нарича още производство по издаване на декларация за изпълняемост (в Регламент № 44/2001) или производство за допускане на принудителното изпълнение (в чл. 623 ГПК). Тези термини имат синонимно значение. Актът, който издава съдът, в българския вариант на Регламент №

¹⁴ Според мен в по-голям синхрон с Регламент № 44/2001 и по-съответстващо на допускането на принудителното изпълнение би било по-широкото определяне на местно компетентния съд в съответствие с чл. 60 Регламент № 44/2001 (вж. т. II 2) и по-широко определяне на местоживеенето на ФЛ във вр. с чл. 59 Регламент № 44/2001 (вж. т. II 1).

44/2001 е наречен решение за декларация за изпълнение, а в чл. 623 ГПК – разпореждане за допускане на принудително изпълнение. Ето защо термините “декларация за изпълнение” и “допускане на принудителното изпълнение” могат да се използват като синоними. Касае се за признаване на изпълнителната сила на решението, постановено в друга държава членка, която вече се е породила в държавата по произход. Впрочем актът на първоинстанционния съд е наречен разпореждане, а актът на въззивния съд и на ВКС – решение.

4. Подлежащият на изпълнение акт при условията и реда на Регламент № 44/2001 трябва да бъде постановен по правоотношение, което е в обхвата на Регламент № 44/2001 (чл. 1):

а) всяко съдебно решение, постановено от съд или правораздавателен орган на държава членка, както и да се нарича съдебното решение, включително декрет, разпореждане, решение или заповед за изпълнение, както и определянето на разноските от служител на съда (чл. 32 Регламент № 44/2001). Решението трябва да подлежи на изпълнение в държавата, където е издадено, наречена държавата по произход (чл. 38, ал. 1 Регламент № 44/2001), т.е. там да е породило изпълнителната си сила. Не е задължително да е влязло в сила, т.е. не е задължително да е станало необжалваемо (арг. чл. 46, ал. 1 Регламент № 44/2001). Достатъчно е решението, постановено в друга държава членка, да подлежи на принудително изпълнение в държавата по произход и съдът по произход да е удостоверил, че подлежи на принудително изпълнение там. Ирелевантно е дали то там е влязло в сила. За допускането на принудителното изпълнение, което по съществото си означава признаване на изпълнителната сила на решението, породена в държавата по произход, за действаща и в държавата, където се търси принудителното изпълнение на решението, необходимо и достатъчно условие е то да е станало изпълняемо, т.е. подлежащо на принудително изпълнение в държавата по произход;

б) съдебна спогодба, одобрена от съда (чл. 58 Регламент № 44/2001). Както посочих по-горе, СЕО не третира съдебната спогодба като акт, равнозначен на съдебното решение по смисъла на чл. 32 от Регламента във връзка с нейните последици, изразяващи се в СПН или в КД, защото акцентира на договорния характер на спогодбата. Затова отказва приложението на чл. 27 Регламент № 44/2001. От гледна точка на принудителното изпълнение, в чл. 58 Регламент № 44/2001 европейският законодател я е приравнил на т.нар. публичен или автентичен документ;

в) подлежащ на изпълнение в държавата по произход официален (автентичен) документ (чл. 57 Регламент № 44/2001). Касае се най-вече за договори в нотариална форма или за договори с нотариална заверка на подписи, или други споразумения, одобрени от несъдебен орган, и други несъдебни изпълнителни основания, които съществуват в някои държави членки.

Очертаните три групи актове, които са в приложното поле на допускане на принудителното изпълнение по Регламент № 44/2001, трябва да бъдат

задължително придружени със сертификат, че подлежат на принудително изпълнение в държавата по произход.¹⁵

5. Легитимирани в това производство лица: Страните в съдебния процес, приключил с осъдителното решение на държавата членка, допускането на принудителното изпълнение на което се иска, и страните по производството по допускането трябва да са едни и същи (Решение № 1372 от 10.11.2009 г. на САС по гр. д. № 1273/2009 г., ГК, 3-ти с-в), или да бъдат правоприменици на тези лица, които са обвързани от последиците на решението.

а) Молителят е лице, което се позовава на съдебното решение и иска изпълнението му и чиято легитимация следва от решението. Молителят, който живее в чужбина, трябва да посочи съдебен адресат в седалището на съда, на който да се връчват съобщенията – съдебен адресат, ако няма пълномощник по делото в Република България (чл. 40, ал. 2 Регламент № 44/2001, чл. 40, ал. 1 ГПК). Фактът, че молителят е чужд гражданин, който няма местоживееене или пребиваване в България, не е основание да се изисква от него обезпечение, гаранция или депозит (чл. 51 Регламент № 44/2001).

б) Насрещната страна е длъжникът, срещу когото се иска да се допусне принудителното изпълнение на акта, издаден в другата държава членка. Той обаче не се конституира в първоинстанционното производство, което в тази фаза се развива като едностранно (вж. т. б).

6. Молбата трябва да е писмена и към нея да се приложат: а) документите по чл. 53 Регламент № 44/2001: аа) копие от съдебното решение, което отговаря на необходимите условия за установяване на автентичността му; бб) сертификатът, указан в чл. 54; б) преводи на тези документи (чл. 623, ал. 2 ГПК във вр. с чл. 40, ал. 1 Регламент № 44/2001, чл. 55, ал. 1). Не се изисква каквато и да е легализация или друга сходна формалност по отношение на тези документи (чл. 56 Регламент № 44/2001).

Сертификатът по чл. 54 Регламент № 44/2001 се издава от съда по произход по искане на всяка заинтересувана страна по стандартния формуляр в приложение № V от Регламента, в който съобразно чл. 38, ал. 1 Регламент № 44/2001 трябва да е удостоверено, че то подлежи на принудително изпълнение в държавата по произход. Не е нужно да има удостоверение, че то е влязло в сила (чл. 38, ал. 1 във вр. с чл. 37 и чл. 46, ал. 1 Регламент № 44/2001). Ако сертификатът, указан в чл. 54 Регламент № 44/2001, не бъде представен, съдът може да даде срок за представянето му или да приеме равнозначен документ, или, ако счита, че разполага с достатъчна информация преди това, може да не изиска представянето му (чл. 55, ал. 1 Регламент № 44/2001).

¹⁵ Нашият законодател се отказва от несъдебните изпълнителни основания, които съществуваша по стария ГПК (отм.), и ги предвиди като основания за издаване на заповедта за изпълнение (чл. 417 ГПК). А по силата на Регламент № 44/2001, който има пряко действие, ние признаваме изпълнителната сила на несъдебните изпълнителни основания, т. нар. автентични документи, когато те съществуват в друга държава членка.

Препис от молбата за връчване на длъжника не се представя (чл. 623, ал. 1, изр. II ГПК). Страната, по отношение на която се иска изпълнение, няма право на този етап от преследването да прави каквито и да е твърдения по молбата (чл. 41, изр. II Регламент № 44/2001). Молбата се разглежда в закрито съдебно заседание без призоваване на страните. Първоинстанционното производство по допускането на изпълнението е едностранно. Длъжникът няма право да участва в него. То се трансформира в състезателно едва при обжалването на разпореждането. Производството пред първа инстанция обаче не е охранително. Искането да се издаде акт, който е в полза на молителя, но за разлика от охранителния акт разпореждането засяга длъжника, защото то е предпоставка срещу него да се издаде изпълнителен лист и да започне принудително изпълнение.

Съдът проверява условията за допускане на изпълнението само въз основа на копието от съдебното решение, удостоверението и техния превод на български език. (чл. 623, ал. 2 ГПК). Първоинстанционният съд, който разглежда молбата, няма право в това производство да извършва проверката по чл. 34 и чл. 35 Регламент № 44/2001 (чл. 41 Регламент № 44/2001). Това е съществена разлика между признаването на СПН и КД на решението по съдебен ред и признаването на ИС на това решение. Европейският законодател е установил много висока степен на доверие между правосъдните системи на държавите членки именно по отношение на признаването на ИС с цел да се осигури т.нар. "свободно движение на решенията" и да се улесни и ускори възможността за принудителното изпълнение на решенията, постановени в една държава членка, в друга държава членка. Това важи и за решенията в случаите, когато решението не е влязло в сила, т.е. не е станало необжалваемо, но е породило своята ИС в държавата по произход. Формалността на проверката освен това показва и високата степен на доверие, която се установява между държавите членки относно сертифицирането на решенията. Както първоинстанционният съд, който разглежда молбата, така и последващите инстанции нямат право да проверяват дали ИС, удостоверена в сертификата, действително е настъпила.

7. Актът, който се постановява по искането за допускане на изпълнението, е наречен в Регламента решение за декларация за изпълняемост, а в ГПК – разпореждане за допускане на изпълнението. Както посочих, тези изрази имат синонимно значение. Постановено е обаче, че разпореждането по допускането на принудителното изпълнение има значението на решение, постановено в исков процес (чл. 623, ал. 5 ГПК – нова, ДВ, бр. 50 от 2008 г., в сила от 01.03.2008 г.). Въз основа на това приравняване в практиката се прие, че така законодателят е изразил воля да третира съкратеното производство по екзекватура като особен исков процес, особена екзекватура (чл. 623, ал. 5 ГПК).¹⁶

¹⁶ Не е ясно защо законодателят хем е нарекъл акта разпореждане, хем че той има значение на решение по исков процес. Най-вероятно го е нарекъл разпореждане, за да го разграничи от производството по екзекватура по КМЧП, защото се издава в закрито съдебно заседание. От

8. Съгл. чл. 623, ал. 4 ГПК не се допуска предварително изпълнение на разпореждането, с което се уважава молбата за допускането на принудителното изпълнение (чл. 623, ал. 3, изр. II ГПК). В разпореждането, с което се уважава молбата, съдът се произнася и по исканите привременни и обезпечителни мерки в съответствие с правото на сезираната държава членка (чл. 623, ал. 4 ГПК). За налагането на тези обезпечителни мерки не е нужно разпореждането за допускане на изпълнението да е влязло в сила. В чл. 405, ал. 4 ГПК, в който е постановено, че изпълнителният лист, издаден въз основа на актовете по чл. 404, т. 3, не се предава на кредитора, докато решението по допускането на изпълнението не влезе в сила, не се прави разлика между решенията, постановени в държава, която не е членка на ЕС, и тези, постановени в държавите членки. На базата на цитираните текстове на вътрешното ни право в не малка част от съдебната практика се приема, че задължително условие за издаването ИЛ въз основа на решенията и публичните (автентични) документи, издадени в държавите членки, постановеното в съкратената процедура по екзекватура разпореждане за допускане на принудителното им изпълнение задължително трябва да е влязло в сила.

Трябва да се има предвид обаче установеното в чл. 288 ДФЕС (предишен чл. 249, ал. 2 ДЕО) пряко задължително действие на регламентите в държавите членки. Съгл. чл. 47, ал. 3 Регламент № 44/2001 по време на срока за обжалване по чл. 43, ал. 5 (въззивното обжалване пред САС) срещу декларацията за изпълняемост и докато е висящо производството по това обжалване, не могат да се предприемат никакви други, освен обезпечителни, мерки за изпълнение върху имуществото на длъжника, срещу когото се иска изпълнението. Следователно не се допуска издаването на ИЛ и изпълнение на решението до изтичане този срок за обжалване или до произнасянето на САС по жалбата (чл. 47, ал. 3 Регламент № 44/2001). Такава забрана обаче няма в срока за касационното обжалване пред ВКС. Ето защо след постановяването на въззивното решение на САС, с което жалбата срещу разпореждането за издаване на ИЛ не се уважава, съответно жалбата срещу отказа да се допусне принудителното изпълнение се обжалва, регламентът допуска да се издаде ИЛ.

Разпореждането за допускане на изпълнението трябва да бъде незабавно съобщено на молителя в съответствие с процедурата, установена от правото на държавата членка, където се иска изпълнение (чл. 42, ал. 1 Регламент №

друга страна обаче е казал, че има сила на решение по исков процес. Така разликата в термините се обезсмисля. Производството по чл. 623 ГПК си е пак екзекватура, но съкратена и опростена. Както отбелязах, с този акт се признава изпълнителната сила на решението, постановено в друга държава членка, сертифицирана в удостоверение по чл. 54 Регламент № 44/2001 и приложение № V на Регламента, и по този начин се допуска принудителното изпълнение на решението в държавата, където се иска да се проведе това принудително изпълнение. Даже съкращаването е най-вече в производството пред първата инстанция, но не и в обжалването.

44/2001). Съгл. чл. 7, ал. 2 ГПК съдът връчва на страните препис от актовете, които подлежат на самостоятелно обжалване. Декларацията за изпълняемост се връчва на страната, срещу която се иска изпълнение, ведно със съдебното решение, ако то все още не е било връчено на тази страна (чл. 42, ал. 2 Регламент № 44/2001).

Съгл. чл. 623, ал. 3 ГПК (изм. – ДВ, бр. 100 от 2010 г., в сила от 21.12.2010 г.) в разпореждането, с което се уважава молбата, съдът определя приложимия срок за обжалване по чл. 43, ал. 5 Регламент № 44/2001. С това изменение ГПК се приведе в известно съответствие с чл. 43, ал. 5 Регламент № 44/2001, където е постановено, че жалба срещу декларацията за изпълняемост се внася до един месец от връчването на декларацията. Ако страната, срещу която се иска изпълнение, има местожителство в държава членка, различна от тази, в която е издадена декларацията за изпълняемост, срокът за обжалване ще бъде два месеца и ще тече от датата на връчването, било лично на страната, или по нейното местоживееие. Не се допуска удължаване на срока поради голяма отдалеченост.

По арг. на чл. 47, ал. 1 Регламент № 44/2001 срокът по чл. 43, ал. 5 трябва да бъде определен и за обжалване от страна на молителя, когато молбата му за допускане на изпълнението е отхвърлена. Производството по това обжалване е също състезателно. Ако страната, срещу която се иска изпълнение, не се яви пред апелативния съд във връзка с делото по жалбата, предявена от молителя, се прилагат чл. 26, ал. 2 до 4 Регламент № 44/2001.

9. Решението по молбата за декларация за изпълняемост (разпореждането за допускане на принудителното изпълнение) може да се обжалва от всяка страна (чл. 43, ал. 1 Регламент № 44/2001). Молителят има правен интерес от обжалване на разпореждането, когато с него не се уважава молбата му. Когато с него е допуснато принудителното изпълнение, правен интерес от обжалването има страната, срещу която е допуснато принудителното изпълнение, т.е. длъжникът. Компетентен да разгледа тази жалба е съдът, посочен в списъка в приложение № III (чл. 43, ал. 2 Регламент № 44/2001). В това приложение и в чл. 623, ал. 6 ГПК за Република България е определен Софийски апелативен съд. Българският законодател децентрализира производството пред първа инстанция пред всички окръжни съдилища съобразно определените в чл. 623, ал. 1 ГПК критерии за местна компетентност. Второинстанционното производство обаче се концентрира към САС, за да се избегне постановяването на противоречива съдебна практика и за да се специализират съдиите. В чл. 43, ал. 3 Регламент № 44/2001 е постановено, че жалбата се разглежда в съответствие с процедурните правила за състезателните производства. В чл. 623, ал. 6 ГПК нашият законодател е постановил, че разпореждането подлежи на въззивно обжалване пред САС. Въззивно е наречено обжалването на решенията, а не на определенията. Дял II на част II на ГПК е озаглавен “Обжалване на решенията и определенията. Отмяна на влезли в сила решения”; глава 20 ГПК е озаглавена “Въззивно обжалване” и в нея е дадено второинстанционното

обжалване на решенията. Глава 21 е озаглавена “Обжалване на определенията” и в нея е дадено второинстанционното обжалване на определенията и разпорежданията. В тази глава не е използван терминът въззивно обжалване. Жалбата и отговорът по нея се разглеждат в открито съдебно заседание с призоваване на страните (чл. 268 ГПК). Освен това актът на САС е наречен решение, а не определение, както се нарича актът по жалбите срещу разпорежданията и определенията. Затова в практиката на ВКС се прие, че САС трябва да разглежда жалбата срещу разпореждането за допускане на принудителното изпълнение в открито съдебно заседание по реда за разглеждане на жалбите срещу решенията (Определение № 653 от 18.11.2009 г. по ч. т. д. № 581/2009 г., т. к., I т. о. на ВКС).

В жалбата срещу разпореждането за допускане на принудителното изпълнение жалбоподателят може да се позовава само на предвидените в чл. 34 и чл. 35 основания за отказ да се допусне принудителното изпълнение, както и на неспазване от първоинстанционния съд на очертания в чл. 41 Регламент № 44/2001 кръг на проверката, тъй като той за първи път тук може да се брани срещу допускането на принудителното изпълнение срещу него. Твърденията, че клаузата в договора, уреждаща подсъдността на спора пред съд на друга държава членка, е нищожна, са неотносими към това производство (Решение № 19 от 26.01.2009 г. по ч. гр. д. № 2178/2008 г. на САС). Наличието на висящи искиви производства, касаещи договорните отношения между страните, е също неотносимо към производството по обжалването на разпореждането (Решение № 19 от 26.01.2009 г. по ч. гр. д. № 2178/2008 г. на САС).

В кръга на допустимите доводи в жалбата, съответно на проверката на САС, е и чл. 34, ал. 2 Регламент № 44/2001 (Решение № 1472 от 25.11.2009 г. на САС по гр. д. № 2082/2009 г., ТО, 5-ти с-в). Обратното разбиране на САС (Решение № 19 от 26.01.2009 г. по ч. гр. д. № 2178/2008 г. на САС), че този факт е извън възможността за преценка на САС предвид разпоредбата на чл. 623, ал. 2 от ГПК, трудно би могло да бъде споделено. Правомощията на САС като второинстанционен съд по тези дела и тези на първоинстанционния съд не съвпадат. Освен правомощията по чл. 623, ал. 2 ГПК, САС следва да провери и основанията за отказ да се допусне изпълнението (реш. № Т-312/16.06.2010 по т.д. № 54/2010 т.о. на САС). Това всъщност е негова задача, защото длъжникът няма правната възможност да участва в първоинстанционното разглеждане на молбата за допускане на изпълнението и едва пред САС може да повдигне този въпрос. Друг е въпросът, че жалбоподателят трябва да докаже тези си твърдения. В САС битува разбирането, че с оглед на препращането към въззивното производство още в жалбата си длъжникът трябва да е направил оплакванията си и да е представил доказателствата си в тяхна подкрепа, както и че въззивният съд няма правомощие да му дава такова указание. Съображенията са следните: При уредбата на въззивното производство и правомощията на въззивния съд в новия ГПК въззивният съд се произнася в рамките, заложи

жалбоподателя в жалбата (чл. 269 ГПК). Няма предвидени специални правила, поради което са приложими общите такива и е недопустимо съдът да разширява правомощията само и единствено с оглед на специфичния характер на производството по чл. 623, ал. 6 ГПК. Ето защо се приема, че всичките си доводи против допускане на изпълнението длъжникът следва да обоснове във въззивната си жалба, като посочи и доказателствата, които иска да бъдат събрани за установяването им, но съдът няма правомощия да му указва необходимостта да докаже твърденията си и какви доказателства да ангажира. Според мен на осн. чл. 26, ал. 2 Регламент № 44/2001 и по арг. на чл. 146, ал. 1, т. 4 и 5 във вр. счл. 146, ал. 3 изр. II ГПК на длъжника трябва да му бъдат дадени указания да представи доказателства в подкрепа на твърденията си, както и срок, в който да стори това. Вярно е, че в чл. 623 ГПК законодателят е препратил към въззивното обжалване. Но следва да се има предвид, че за длъжника това е първата инстанция, в която може да упражни правото си на защита срещу допускането на принудителното изпълнение на решението, постановено в друга държава членка. В чл. 26, ал. 2 Регламент № 44/2001 европейският законодател акцентира върху задължителното осигуряване на възможността за адекватна защита на длъжника. Упражняването на това право би следвало да се осигури като в съобщението за връчване на решението, в частта за указанията за реквизитите на въззивната жалба срещу разпореждането, първоинстанционният съд укаже на длъжника, че под страх от преклузия в жалбата си трябва да посочи оплакванията си по чл. 34 и чл. 35 Регламент № 44/2001 и да представи в тяхна подкрепа доказателства. Ако първоинстанционният съд не е сторил това, то трябва да се направи във въззивната инстанция, като по арг. на чл. 146, ал. 3, изр. II ГПК във вр. с чл. 26, ал. 2 Регламент № 44/2001 се даде срок на длъжника да представи доказателствата си в подкрепа на твърденията си. За да се избегне противоречива съдебна практика и за да се спази изискването на чл. 26, ал. 2 Регламент № 44/2001, би трябвало в Наредба № 7 от 22.02.2008 г. за утвърждаване на образците на книжа, свързани с връчването по ГПК, да се въведе специален формуляр това указание да се дава от първоинстанционен съд, като част от указанието за начина на обжалване на разпореждането по чл. 623, ал. 3 ГПК, в което да се указва на страната, че трябва да посочи оплакванията си във връзка с чл. 34 и чл. 35 Регламент № 44/2001, както и да представи доказателства в тяхна подкрепа.

В чл. 623, ал. 6 ГПК не са определени правомощията на въззивната инстанция, а само, че е по реда на въззивното обжалване. За определянето на кръга на правомощията на въззивната и касационната инстанция решаващ е чл. 45, ал. 2 Регламент № 44/2001, който установява забрана за преразглеждане на чуждестранното съдебно решение (реш. № Т-312/16.06.2010 по т.д. № 54/2010 т.о. на САС). Съдът, пред който е предявена жалбата, съгласно чл. 43 или чл. 44 Регламент № 44/2001 ще отказва или отнема декларация за изпълнение само на някое от основанията по чл. 34 и чл. 35 Регламент № 44/2001 (реш. № Т-312/16.06.2010 по т.д. № 54/2010 т.о.

на САС). Той ще произнася решението си незабавно. При никакви обстоятелства не се допуска преразглеждане на чуждестранно съдебно решение по същество. Това означава, че, макар и да е по реда на въззивното обжалване, въззивният съд ще се занимае само с тези въпроси, защото самото производство по признаване няма за предмет правата по същество. За наличие на основание по чл. 34, ал. 1 Регламент № 44/2001 той трябва и може да следи служебно, защото то е видно от самото решение, чието принудително изпълнение е допуснато. За останалите обаче САС няма откъде да знае, ако жалбоподателят не се е позовал на тях и не е представил доказателства в подкрепа на доводите си (Решение № Т-312 от 16.06.2010 г. по т.д. № 54/2010 г., т.о., V с-в на САС – София). Съгласно чл. 35, ал. 3 Регламент № 44/2001 компетентността на съда на държавата членка по произход не може да бъде проверявана извън случаите, предвидени в чл. 35, ал. 1 на противоречие с разпоредбите на раздели 3, 4 и 6 от глава II и чл. 72 от Регламент № 44/2001, като проверяващият съд е обвързан изцяло с фактическите констатации, на основата на които съдът на държавата членка по произход е определил своята компетентност (чл. 35, ал. 2 Регламент № 44/2001; Решение № Т-312 от 16.06.2010 г. по т.д. № 54/2010 г., т.о., V с-в на САС – София).

Съгл. чл. 44 Регламент № 44/2001 съдебното решение, постановено във връзка с жалбата, може да бъде оспорено само по пътя на обжалването, което е посочено в приложение № IV. В приложение № IV за Република България е посочен ВКС. Съгл. чл. 623, ал. 6 ГПК решението на Софийския апелативен съд подлежи на касационно обжалване пред ВКС. Касае се за реда на касационното обжалване на решенията, установен в глава 22 ГПК (Определение № 653 от 18.11.2009 г. по ч. т.д. № 581/2009 г., т.к., I т.о. на ВКС). Ето защо в това касационно производство са приложими и правилата на чл. 280, ал. 1 ГПК относно основаниято за допускане на касационната жалба; на чл. 280, ал. 2 ГПК относно ограничението за касационно обжалване; както и на чл. 281 ГПК за основанията за касационно обжалване (Определение № 653 от 18.11.2009 г. по ч.т.д. № 581/2009 г., т.к., I т.о. на ВКС).

Може да се съжaliaва, че не се възприе първоначалната идея за третирането на обжалването на разпореждането на първоинстанционния съд по пътя на обжалването на разпореждането. На осн. чл. 279 ГПК разпореждането би трябвало да подлежи на обжалване по реда на обжалване на определенията. Това обжалване отговаря на изискванията на чл. 43, ал. 3 Регламент № 44/2001 за състезателност на производството по обжалването. Състезателно е не само производство, за което се провежда открито съдебно заседание. Обжалването на определенията и разпорежданията е също състезателно производство, но състезанието между страните е писмено – жалба, отговор на жалбата (чл. 275 ГПК; чл. 276 ГПК). Разглеждането на жалбата и на отговора от втората инстанция в закрито съдебно заседание не отменя характера на производството по обжалването като състезателно

производство. Това писмено състезание между страните също би довело до ускоряване на производството, когато има нужда от събиране на доказателства, както е напр. в хипотезата на чл. 34, ал. 2, 3 и 4 Регламент № 44/2001 (чл. 278, ал. 1 ГПК). Сега съкратена е процедурата само в първа инстанция. Оттам нататък производството се забавя. Може да минат месеци, а и година, докато разпореждането за допускане на принудителното изпълнение влезе в сила.

Така съкратеният характер на производството по екзекватурата във вр. с Регламент № 44/2001 се оказва само в първоинстанционното разглеждане на делото. Бързината там се дължи на: а) разглеждане на молбата в закрито съдебно заседание без призоваване на страните; б) формалната проверка, която прави съдът.

10. Съдът, сезиран с жалбата по чл. 43 или чл. 44 Регламент № 44/2001, по искане на страната, срещу която се иска изпълнение, може да спре производството по допускане на принудителното изпълнение, ако срещу съдебното решение в държавата членка по произход е предявена редовна жалба или ако все още не е изтекъл срокът за внасяне на такава жалба; в последния случай съдът може да укаже срока, в рамките на който трябва да се предяви жалбата (чл. 46, ал. 1 Регламент № 44/2001). Съгл. чл. 46, ал. 2 Регламент № 44/2001, когато съдебното решение е постановено в Ирландия или в Обединеното кралство, всяка форма на обжалване, предвидена в държавата членка по произход, ще се счита за обикновена жалба за целите на параграф 1.

11. Съгл. чл. 405, ал. 4 ГПК съдът по допускането на изпълнението издава изпълнителен лист въз основа на актовете по чл. 404, т. 2 и 3 ГПК, но изпълнителният лист, издаден въз основа на актовете по чл. 404, т. 3 ГПК, не се предава на кредитора, докато решението по допускането на изпълнението не влезе в сила. Това всъщност означава, че изпълнителният лист не се издава, докато разпореждането за допускането на принудителното изпълнение не влезе в сила. Текстът на чл. 405, ал. 4 ГПК показва още, че в производството за допускане на принудителното изпълнение е съединено и искането за издаването на ИЛ. Това е другата посока на съкращаване и ускоряване на достигането до възможността за принудителното изпълнение на решение, постановено в друга държава членка, у нас. Разрешението на чл. 405, ал. 4 ГПК за издаването на ИЛ едва след като разпореждането за допускането на принудителното изпълнение влезе в сила се критикува в литературата. Това изискване на националното ни гражданско процесуално право противоречи на чл. 47, ал. 3 от Регламент № 44/2001, който не допуска да се предприемат никакви изпълнителни действия срещу длъжника по време на срока за обжалване по чл. 43, ал. 5 и до момента, в който съдът се произнесе по жалбата срещу разпореждането на първоинстанционния съд, с който е допуснато изпълнението. Това е обжалването пред САС. Регламентът не съдържа забрана за изпълнителни действия срещу длъжника след постановяване на решение по първото обжалване, т.е. за касационното

обжалване пред ВКС. Освен това в чл. 405, ал. 4 ГПК българският законодател е поставил в еднакво положение съдебните решения от държавите членки, чиято екзекватура е по Регламент № 44/2001 и по чл. 623 ГПК, и съдебните решения от държавите нечленки, чиято екзекватура е по чл. 117 и сл. КМЧП. А точно обратна е целта на Регламент № 44/2001. Изискването на чл. 405, ал. 4 ГПК обаче се спазва стриктно в практиката на някои от окръжните съдилища, защото то влиза в сила съобразно чл. 296 ГПК. Но ако приемем, че потвърденото от САС разпореждане се приравнява на постановено осъдително въззивно решение в исков процес (арг. от чл. 623, ал. 5 ГПК), би трябвало да се зачете незабавната му изпълняемост. Така чуждестранното решение ще е приравнено на национално и според мен това е в духа на Регламент № 44/2001 и може да се мисли за пряко прилагане на чл. 47 Регламент № 44/2001, изключващ противоречащ му нормативен акт от националното право. Смятам, че при тази редакция на чл. 405, ал. 4 ГПК във вр. с чл. 47, ал. 3 от Регламент № 44/2001, който не допуска да се предприемат никакви изпълнителни действия срещу длъжника по време на срока за обжалване по чл. 43, ал. 5 Регламент № 44/2001, чуждестранното решение като приравнено на национално осъдително въззивно решение ще подлежи на изпълнение и след постановяването на въззивното решение на САС, т.е. с постановяването му въз основа на него може да бъде издаден и изпълнителният лист.